

*Wat als besluitvorming wél invloed heeft op burgers,
maar burgers geen invloed op de besluitvorming?*

Deel III

Handreiking 2025 Veiligheid en Leefbaarheid in Gemengde Wooncomplexen

Van wooncrisis naar systeemcrisis - Een bewonersblik op systeemfalen en de weg naar herstel

Korte omschrijving

Deel III van de **Handreiking Veiligheid en Leefbaarheid** onderzoekt hoe gemeentelijke besluitvorming werkelijk tot stand komt en waarom die in kwetsbare wijken vaak uitmondt in beleid dat het vertrouwen van bewoners raakt in plaats van versterkt. Wat begon als een zoektocht naar veiligheid in één wooncomplex groeide uit tot een diepgravende analyse van het systeem daarachter: van VvE's en projectontwikkelaars tot gemeentelijke afwegingen, toezicht, transparantie en burgerparticipatie.

Aan de hand van praktijkvoorbeelden uit de wijk Laakhavens in Den Haag wordt zichtbaar hoe ambtelijke, economische en politieke belangen structureel zwaarder wegen dan het maatschappelijk belang, en waarom bewoners zich steeds vaker buitengesloten, genegeerd of juridisch geïsoleerd voelen.

Deze handreiking verbindt lokale observaties met bredere patronen zoals juridisering, digitale uitsluiting, het verhardende publieke debat en het dalend vertrouwen in instituties, en eindigt met perspectief via versterkt toezicht en de opkomst van een zevende macht.

ISBN 9789465262987
NUR-code 740

© 2025, Vania Hoesein.
Alle rechten voorbehouden.
Den Haag, september 2025

INHOUDSOPGAVE

Hoofdvraag

Hoe beïnvloedt bestuurlijke besluitvorming de ontwikkeling van kwetsbare wijken, welke structurele mechanismen liggen hieraan ten grondslag, wat zijn de maatschappelijke gevolgen, en hoe kunnen bewoners, bestuur, beheerders en samenleving samen werken aan herstel?

Deel I: Situatie en Context

Hoofdstuk 1: Inleiding en samenvatting 6

Wat is de kern van deze handreiking?

- 1.1 Waarom deze handreiking?
- 1.2 Wat blijkt uit het onderzoek?
- 1.3 Waarom Laakhavens?
- 1.4 Centrale boodschap
- 1.5 Vooruitblik: verkiezingen en verder
- 1.6 Wat volgt in deze handreiking
- 1.7 Samenvattingsschema: van ervaring naar systeeminzicht

Hoofdstuk 2: Gebied Laakhavens 8

Wat speelt in dit gebied en wie zijn de betrokkenen?

- 2.1 Laakhavens: Een stadsdeel in transformatie
- 2.2 Spanningsveld tussen ontwikkeling en leefbaarheid
- 2.3 Ervaring van bewoners
- 2.4 Toename van 'probleemprojecten'
- 2.5 Structurele knelpunten: stem verliezen in eigen buurt
- 2.6 Wie zijn de sleutelfiguren?

Hoofdstuk 3: Politieke besluitvorming 10

Hoe worden besluiten genomen en wie heeft invloed?

- 3.1 De vijf fasen van besluitvorming
- 3.2 Wat beïnvloedt politieke besluitvorming?
- 3.3 Hoe werkt het in de praktijk?
- 3.4 Wie zijn de spelers?

Deel II: Knelpunten

Hoofdstuk 4: Gemeente Den Haag	12
<i>Waar loopt het vast in de besluitvorming?</i>	
Hoofdstuk 5: Wijkberaad Laakhavens	15
<i>Waarom voelen bewoners zich niet vertegenwoordigd?</i>	
Hoofdstuk 6: Politiek en raadsleden	16
<i>Waarom voelen bewoners zich niet gehoord?</i>	
Hoofdstuk 7: Ambtenaren en ambtelijke logica	17
<i>De stille schakelaars tussen beleid, uitvoering en bewonersvertrouwen</i>	
Hoofdstuk 8: Projectontwikkelaars	18
<i>Waarom komt samenwerking met bewoners niet tot stand?</i>	
Hoofdstuk 9: VvE's en grooteigenaren	19
<i>Waarom komt de stem van bewoners zo moeilijk tot zijn recht in gemengde wooncomplexen?</i>	
Hoofdstuk 10: Media	21
<i>Waarom krijgen bewoners van Laakhavens geen aandacht?</i>	
Hoofdstuk 11: Burgerparticipatie	22
<i>Waarom werkt burgerparticipatie niet in Laakhavens?</i>	
Hoofdstuk 12: Toezicht	23
<i>Waarom voelen burgers zich niet beschermd?</i>	

Deel III: Systeemanalyse

Hoofdstuk 13: De verb(l)indende factor	25
<i>Wanneer leidt verbinding tot escalatie?</i>	
Hoofdstuk 14: Het Algemeen Belang	26
<i>Wanneer sluit het algemeen belang niet aan op de leefwereld van bewoners?</i>	

Hoofdstuk 15: Politiek als systeem	27
<i>Hoe politieke dynamiek invloed heeft op de relatie met de burger</i>	

Hoofdstuk 16: De overheid als systeem	28
<i>Waarom kunnen burgers het overheidssysteem nauwelijks aanspreken?</i>	

Hoofdstuk 17: Een integraal bestuur	30
<i>Wat gebeurt er als niemand verantwoordelijk is voor het geheel?</i>	

Hoofdstuk 18: Gebiedsontwikkeling en systeemwerking	31
<i>Wanneer raakt ruimtelijk beleid vervreemd van bewonersbelangen?</i>	

Deel IV : Van Lokaal naar Nationaal

Hoofdstuk 19: Laakhavens als spiegel van Nederland	33
<i>Wat leren we van deze wijk over de staat van onze democratie?</i>	

Hoofdstuk 20: Vluchtelingen en de samenleving	34
<i>Hoe gaan we om met nieuwkomers en wat zegt dat over onszelf?</i>	

Hoofdstuk 21: Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen en woningnood	35
<i>Wat betekent MVO als leegstand blijft bestaan en woningnood oploopt?</i>	

Hoofdstuk 22: De waarde van de mens	36
<i>Wat gebeurt er met een samenleving waarin de mens niet langer centraal staat?</i>	

Hoofdstuk 23: De zevende macht	37
<i>Hoe burgers verandering brengen wanneer het systeem tekortschiet</i>	

Hoofdstuk 24: De vertekenende verkiezingsstem	39
<i>Waarom stemmen niet altijd leidt tot invloed</i>	

Deel V : Aanbevelingen en afsluiting

Hoofdstuk 25: Bouwstenen voor bewonersmacht 40

Hoe kunnen bewoners collectieve invloed herwinnen, ondanks structurele uitsluiting?

- 25.1 Bewonersmacht begint met organisatie
- 25.2 Strategische partnerschappen
- 25.3 Tactieken voor invloed
- 25.4 Inspirerende voorbeelden uit andere steden
- 25.5 Bewonerswijsheid als fundament
- 25.6 Realistische voorwaarden

Hoofdstuk 26: Conclusie en aanbevelingen 42

Herstel van vertrouwen vraagt om systeemvernieuwing, transparantie en menselijke maat

- 26.1 De kern van het probleem
- 26.2 De VvE als spiegel van het democratisch systeem
- 26.3 De kernvraag: voor wie werkt het systeem nog?
- 26.4 Zeven tekenen van systeemslijtage
- 26.5 Transparantie als voorwaarde
- 26.6 De zevende macht en het plafond van gesloten systemen
- 26.7 De noodzaak van een nieuw politiek kompas
- 26.8 Cultuurverandering: van debat naar dialoog

Slotwoord: De kracht van het fundament 44

Hoe komen burgers, overheid en politiek nader tot elkaar?

Dankwoord 44

Feiten en bronnen 45

Bijlagen 46

DEEL I : Situatie en Context

In dit eerste deel worden de aanleiding, het inhoudelijke kader en het maatschappelijke landschap van deze handreiking geschetst.

Hoofdstuk 1: Inleiding en samenvatting

Wat is de kern van deze handreiking?

1.1 Waarom deze handreiking?

De Nederlandse rechtsstaat is bedoeld om belangen eerlijk af te wegen in dienst van het algemeen belang. In de praktijk ervaren bewoners in de Haagse wijk Laakhavens echter dat besluiten vaak dezelfde richting op vallen zonder zicht op wie wat heeft ingebracht, hoe de afweging is gemaakt en op basis van welke waarden.

De handreiking is bedoeld als uitnodiging aan alle betrokkenen om verantwoordelijkheid te nemen en te delen met als doel het herstel van evenwicht, zeggenschap en vertrouwen.

De inhoud is gebaseerd op observaties, praktijkervaring en gesprekken met onder meer bewoners, professionals en organisaties. Met de voorgaande handreikingen (deel I en deel II) is geprobeerd betrokkenen de kans te geven te reageren en verbeteringen door te voeren. Omdat structurele verbetering tot nu toe uitbleef, richt deze derde handreiking zich op de vraag waar de bron van het probleem ligt.

Overzicht van de handreikingen:

- [Deel I](#) (2021–2023): Analyse van knelpunten in wijk en wooncomplex (o.a. VvE, overlast, toezicht) inclusief verbetervoorstellen op korte termijn.
- [Deel II](#) (2024): Een evaluatie op deel I met nieuwe verbetervoorstellen met als thema Reflectie op het functioneren van de democratie.
- Deel III (2025: dit document). Verkenning van het bestuurlijke systeem: hoe komt besluitvorming tot stand en wat betekent dit voor burgers?

1.2 Wat blijkt uit het onderzoek?

- Bewoners hebben formeel rechten, maar weinig praktische invloed
- Beleidsvorming is vaak niet transparant of samenhangend
- Overheden werken verkokerd en risicomijdend
- Toezichthoudende instanties zijn machteloos of onzichtbaar
- Burgers raken verdwaald in procedures en platformen
- Juridisering neemt toe, vertrouwen neemt af

Tegelijk ontstaan hoopvolle initiatieven: bewonerscollectieven, burgerjournalistiek en netwerken van ervaringsdeskundigen die pleiten voor een mensgericht en eerlijk systeem.

1.3 Waarom Laakhavens?

Als bewoner van een gemengd wooncomplex in een wijk in transitie, heb ik van dichtbij ervaren welke knelpunten zich voordoen zowel in de wijk als binnen het wooncomplex. Het is zichtbaar hoe problemen kunnen escaleren wanneer bewoners onvoldoende worden gehoord. Terwijl de gemeente inzet op verstedelijking, functiemenging en economische groei, waarschuwen bewoners al jaren voor overbelasting, sociale onveiligheid en het gebrek aan zeggenschap. Zienswijzen, Woo-verzoeken en gesprekken met bestuurders leiden zelden tot structurele verbetering.

1.4 Centrale boodschap

Een verbonden samenleving botst met een verkokerd en ondoorzichtig systeem. En zolang economische, politieke en ambtelijke belangen zwaarder wegen dan het maatschappelijk belang, blijven rechtvaardigheid en vertrouwen onder druk staan.

1.5 Vooruitblik: verkiezingen en verder

De aanloop naar verkiezingen biedt ruimte voor reflectie. Deze handreiking wil bijdragen aan het gesprek over de toekomst van bestuur, zeggenschap en de samenleving als geheel.

1.6 Wat volgt in deze handreiking?

De handreiking bestaat uit zes delen:

[Deel I](#) – De wijk Laakhavens en de aanleiding

[Deel II](#) – Waar participatie, toezicht en bestuur vastlopen

[Deel III](#) – Analyse van onderliggende systeemstructuren

[Deel IV](#) – Verbinding met nationale context

[Deel V](#) – Aanbevelingen en verbetervoorstellen

1.7 Samenvattingsschema: Van ervaring naar systeeminzicht

Inzicht	Wat bewoners ervaren	Wat het systeem laat zien	Wat nodig is
1. Beleid en realiteit lopen uiteen	Besluiten sluiten niet aan op de leefwereld	Systemen werken verkokerd, zonder integrale afweging	Integraal bestuur met sociale en ruimtelijke afstemming
2. Participatie is zonder invloed	Bewoners worden betrokken als besluitvorming al rond is	Participatie wordt vaak als legitimatie ingezet i.p.v. als beginpunt	Zeggenschap verankeren vóór keuzes, niet erna
3. Transparantie ontbreekt	Informatie komt te laat of is onbegrijpelijk	Openbaarheid is versnipperd, juridische procedures zijn onnodig complex	Actieve en begrijpelijke openbaarheid als norm
4. Verantwoordelijkheid is onduidelijk	Niemand voelt zich aanspreekbaar	Bevoegdheden zijn verdeeld over lagen, met onduidelijke aanspreekstructuren	Heldere mandaten, aanspreekpunten en reflectie op rolverdeling

Inzicht	Wat bewoners ervaren	Wat het systeem laat zien	Wat nodig is
5. Bestuurlijke taal sluit niet aan	Gesprekken voelen strategisch, ontwijkend	Beleidstaal is abstract, juridisch of afgewogen op risico, niet op relatie	Mensgerichte communicatie die uitlegt, verbindt en uitnodigt
6. Bewoners raken uitgeput of haken af	Wantrouwen groeit, mensen verliezen het geloof in het systeem	Signalen worden niet systematisch meegenomen in besluitvorming of beleid	Democratisch herstel via transparantie, rechtvaardigheid en verbindend leiderschap
7. Initiatief komt van onderop	Bewoners maken handreikingen, manifesten, burgeronderzoek	De zevende macht (maatschappelijke tegenkracht) ontwikkelt zich bij afwezigheid van bestuurlijke responsiviteit	Politieke en bestuurlijke openheid voor gedeeld eigenaarschap en betekenisvolle samenwerking

Hoofdstuk 2: Gebied Laakhavens

Wat speelt in dit gebied en wie zijn de betrokkenen?

Om het besluitvormingsproces binnen Laakhavens te begrijpen, wordt in dit hoofdstuk verder ingegaan op bewoners, de uitdagingen en de sleutelfiguren.

2.1 Laakhavens: Een stadsdeel in transformatie

Laakhavens, een centraal gelegen wijk in Den Haag, maakt deel uit van het Central Innovation District (CID), een ambitieus stedelijk ontwikkelproject dat zich uitstrekt tussen de drie grote Haagse stations. De wijk, ooit industrieel en logistiek van aard, verandert in een dynamisch gebied gericht op wonen, werken, technologie en kennisontwikkeling.

In het CID-plan voor Laakhavens zijn o.a. opgenomen:

- Nieuwe hoogbouwprojecten
- Verbetering van infrastructuur en openbare ruimte
- Aansluiting op toekomstige mobiliteitsnetwerken
- Herprofilering van de economische functie van het gebied

De ligging nabij station Hollands Spoor vergroot de aantrekkelijkheid voor verdichting en economische investeringen. Maar wat betekent dit voor de mensen die er al wonen?

2.2 Spanningsveld tussen ontwikkeling en leefbaarheid

Hoewel Laakhavens zich ontwikkelt, blijft de leefwereld van bewoners onder druk staan. Het is een zogenoemd aandachtsgebied met veel huishoudens met een lage sociaaleconomische status, migratieachtergrond en beperkt sociaal vangnet.

2.3 Ervaringen van bewoners

- De wijk kent achterstallig onderhoud, vervuiling en verkeersonveiligheid
- Voorzieningen zijn beperkt, sociale samenhang is fragiel

- Bewoners klagen over stijgende onderhoudskosten, gebrek aan transparantie binnen de VvE, en afnemende zeggenschap
- Er is toenemende zorg over veiligheid in de avonduren, mede door de komst van een nachtclub en coffeeshopboot. Er worden zorgen geuit over mogelijke toename van prostitutie. Lachgasgebruik en overlast rond parkeerplekken versterken het gevoel van onveiligheid.
- De parkeerdruk neemt toe, vooral rond de Lobattostraat, waar bezoekers van winkels in woonstraten parkeren. Bewoners vinden dat bedrijven hun eigen parkeervoorzieningen zouden moeten regelen.
- Naast parkeerdruk ervaren bewoners ook toenemende verkeerschaos door gewijzigde verkeersdoorstroming en wegwerkzaamheden. Vooral na vakantieperiodes neemt de drukte toe, wat leidt tot frustratie en zorgen over bereikbaarheid en veiligheid

2.4 Toename van ‘probleemprojecten’

Terwijl het aantal probleemprojecten toeneemt, ervaren bewoners steeds minder invloed. Er is sprake van een groeiend wantrouwen jegens de gemeente, VvE-bestuur, beheerkantoor en projectontwikkelaars. Dit leidt tot frustratie, afnemende betrokkenheid en het gevoel buitenspel te staan in de transitie van hun eigen wijk.

2.5 Structurele knelpunten: stem verliezen in eigen buurt

Uit gesprekken met bewoners komen de volgende terugkerende problemen naar voren:

- De besluitvorming rondom de toekomst van Laakhavens is onduidelijk.
- Hoewel er inspraakrondes en bewonersavonden zijn, leeft sterk het gevoel dat besluiten al zijn genomen.
- Initiatieven vanuit de wijk stranden op logge procedures en antwoorden laten op zich wachten.
- Bewoners voelen zich niet goed vertegenwoordigd door de wijkraad.
- Signalen over veiligheid, overlast en parkeerdruk worden onvoldoende opgepakt, waardoor het vertrouwen in bestuurlijke respons afneemt
- In sommige delen van de wijk, zoals de Verheeskade, lijkt sprake van een gedoogconstructie: [plannen wijken af van het bestemmingsplan](#), maar worden toch toegestaan. Hierdoor blijven knelpunten zoals [functiemenging, overlast en leefbaarheidsproblemen](#) bestaan, zonder dat bewoners zicht hebben op wanneer of hoe deze worden opgelost.

2.6 Wie zijn de sleutelfiguren?

- **Gemeente Den Haag** Trekker van de gebiedsontwikkeling en beleidsmaker op het niveau van ruimtelijke ordening, vergunningverlening, subsidies en participatie. Vervult meerdere rollen die soms conflicteren, wat leidt tot bestuurlijke frictie.
- **Wijkberaad Laakhavens** Vertegenwoordigt bewoners en fungeert als schakel tussen buurt en bestuur. Signaleert knelpunten, formuleert adviezen en probeert invloed uit te oefenen op beleid en uitvoering.
- **Raadsleden** Hebben een kaderstellende, controlerende en vertegenwoordigende rol binnen het gemeentebestuur. De gemeenteraad is het hoogste orgaan dat besluiten neemt over de stad en bewaakt het algemeen belang.
- **Projectontwikkelaars en grooteigenaren** Spelen een sleutelrol in ruimtelijke en economische keuzes. Zij zijn vaak betrokken bij investeringen, planvorming en uitvoering, en maken deel

uit van Verenigingen van Eigenaren (VvE's), waarmee zij ook invloed hebben op het beheer van wooncomplexen.

- **Wijkambtenaren** Zijn lokaal aanspreekpunt namens de gemeente en vertalen beleid naar de praktijk. Zij kunnen nabijheid en responsiviteit bieden, maar hebben vaak beperkt mandaat om daadwerkelijk te sturen of te corrigeren.
- **Bewonersinitiatieven en burgercollectieven** Ontstaan vanuit maatschappelijke betrokkenheid en lokale noodzaak. Zij brengen alternatieve perspectieven in, organiseren gemeenschapskracht en agenderen thema's die buiten het formele beleid vallen.
- **Toezichthouders en ombudsfuncties** Zoals de gemeentelijke ombudsman, inspecties en de Nationale Ombudsman. Zij toetsen procedures en signaleren structurele knelpunten, maar hebben vaak beperkte bevoegdheid om in te grijpen.
- **(Sociale) media** Worden vaak omschreven als 'waak- en wekhond' van de democratie. Zij beïnvloeden de beeldvorming, agenderen maatschappelijke kwesties en kunnen een controlerende functie vervullen door misstanden zichtbaar te maken.

In de volgende hoofdstukken gaan we dieper in op de rollen van deze betrokkenen en hoe besluitvorming daadwerkelijk tot stand komt.

Hoofdstuk 3: Politieke besluitvorming

Hoe worden besluiten genomen en wie heeft invloed?

Om te begrijpen waarom bewoners in Laakhavens zich vaak buitengesloten voelen bij belangrijke beslissingen, is het nodig om te weten hoe politieke besluitvorming werkt. Het is een gelaagd proces waarin verschillende betrokkenen een rol spelen.

3.1 De vijf fasen van besluitvorming

1. **Agendavorming** : Een probleem komt op de politieke agenda als het urgent is en breed wordt gedragen. Dit kan via bewoners, media, belangenorganisaties of politieke partijen. Denk aan een incident, maatschappelijke trend of aanhoudende klachten.
2. **Beleidsvoorbereiding** : Ambtenaren en experts onderzoeken mogelijke oplossingen. Ze voeren analyses uit, organiseren soms inspraakrondes en formuleren alternatieven. Hier wordt de basis gelegd voor het uiteindelijke besluit.
3. **Besluitvorming** : Het college van B&W en de gemeenteraad bespreken de opties. Politieke verhoudingen, coalities en compromissen spelen hier een grote rol.
4. **Uitvoering** : Gemeentelijke diensten of externe partijen voeren het beleid uit. Denk aan het opstarten van een project of het aanpassen van regelgeving. Beschikbare middelen en praktische haalbaarheid zijn hier doorslaggevend.
5. **Evaluatie en bijsturing** : Na verloop van tijd wordt gekeken of het beleid werkt. Als het niet effectief blijkt, kan het worden aangepast of opnieuw worden besproken.

3.2 Wat beïnvloedt politieke besluitvorming?

Politieke besluitvorming wordt beïnvloed door een samenspel van actoren, rollen en procedures. Burgers zijn daarin afwisselend klant, onderdaan, kiezer en inspreker. In sommige rollen volgen zij

beleid en regelgeving, in andere rollen geven zij richting aan het bestuur. Deze wisselwerking tussen burger en overheid is fundamenteel voor een democratische rechtsstaat, maar kan ook tot frictie leiden.

- **Burgers:** Burgers beïnvloeden besluitvorming via verkiezingen, inspraak, bezwaarprocedures, petitie, participatie en informele signalen. Hun rol is veelzijdig: als kiezer en inspreker staan zij boven het systeem, als klant of onderdaan volgen zij het. Juist deze rolwisselingen maken het belangrijk dat de overheid responsief en zorgvuldig handelt.
- **Overheid en checks & balances:** De overheid heeft een systeemverantwoordelijkheid: zij moet niet alleen beleid maken, maar ook ruimte bieden voor toetsing, correctie en dialoog. Instrumenten zoals bezwaar en beroep, klachtenprocedures, ombudsliden en bestuursrechtspraak zijn essentieel om de rechtsstaat te bewaken en ongemak te adresseren.
- **Belangengroepen:** Bedrijven, maatschappelijke organisaties en bewonerscollectieven proberen invloed uit te oefenen via lobby, overleg en campagnes. Zij brengen belangen in die niet altijd zichtbaar zijn in het publieke debat, maar wel richting geven aan beleid.
- **Media:** Journalistiek en sociale media bepalen mede wat urgentie krijgt. Beeldvorming speelt een grote rol in politieke agendering: wat aandacht krijgt, krijgt gewicht. Media kunnen ook druk uitoefenen door misstanden zichtbaar te maken of publieke opinie te mobiliseren.
- **Politieke verhoudingen:** Coalitiepartijen hebben doorgaans meer directe invloed op besluitvorming. Toch kan de oppositie via moties, amendementen, publieke steun of media-aandacht het debat kantelen. Politieke dynamiek bepaalt mede wat haalbaar is.
- **Ambtelijke advisering:** Beleidsambtenaren spelen een cruciale rol in de voorbereiding en onderbouwing van besluiten. Hun expertise, interpretatie van wetgeving en beleidskaders beïnvloeden wat er op tafel komt en hoe het wordt gepresenteerd.
- **Timing en momentum:** Politieke besluitvorming is gevoelig voor timing: verkiezingen, crises, incidenten of maatschappelijke trends kunnen processen versnellen, vertragen of ombuigen. Wat politiek haalbaar is, hangt vaak af van het moment.

Begrip voor deze complexiteit is essentieel. Juist daarom is zorgvuldige communicatie, transparantie en wederzijds respect nodig.

3.3 Hoe werkt het in de praktijk?

- **Voorbereiding :** Ambtenaren doen onderzoek, analyseren alternatieven en adviseren het college van B&W. Ook externe experts worden vaak betrokken.
- **Besluitvorming :** Het college neemt een besluit. De gemeenteraad controleert en kan bijsturen via stemmingen, moties of amendementen.
- **Uitvoering :** Ambtenaren of externe partijen zetten het beleid om in actie. Denk aan het starten van een bouwproject of het aanpassen van regelgeving.

3.4 Wie zijn de spelers?

- **College van B&W :** Stuurt op hoofdlijnen. Wethouders zijn verantwoordelijk voor hun portefeuille (zoals wonen of veiligheid), de burgemeester is voorzitter.
- **Gemeenteraad :** Controleert het college en vertegenwoordigt bewoners. Raadsleden kunnen voorstellen doen, vragen stellen en beleid bijsturen.
- **Ambtenaren :** Zorgen voor beleidsvoorbereiding en uitvoering. Ze beschikken over inhoudelijke kennis en vertalen politieke wensen naar praktijk.

- **Beleidsadviseurs en experts** : Leveren technische en inhoudelijke input, bijvoorbeeld over ruimtelijke ordening, duurzaamheid of leefbaarheid.
- **Projectontwikkelaars en bedrijven** : Hebben vaak economische belangen bij snelle besluitvorming. Ze lobbyen actief en zijn soms ook grooteigenaar binnen een VvE.
- **Politieke partijen** : Bepalen via coalities en oppositie de richting van het beleid. Hun standpunten en onderlinge verhoudingen zijn cruciaal.
- **Commissies en werkgroepen** : Bereiden besluiten inhoudelijk voor. Ze brengen technische, juridische en maatschappelijke overwegingen samen.
- **Burgers en bewonersorganisaties** : Kunnen via inspraak, enquêtes of bewonersavonden invloed uitoefenen.

Politieke besluitvorming is complex en vaak ondoorzichtig. Voor bewoners is het niet altijd duidelijk wie beslist, wanneer ze invloed kunnen uitoefenen en hoe hun stem wordt meegewogen.

DEEL II: Knelpunten

In dit deel wordt aan de hand van concrete voorbeelden zichtbaar gemaakt waar het systeem vastloopt in besluitvorming, in uitvoering en in de relatie met bewoners. De onderbouwing is te vinden in [Deel I: Handreiking 2021-2023](#) en [Deel II: Handreiking 2024](#)

Hoofdstuk 4: Gemeente Den Haag

Waar loopt het vast in de besluitvorming?

Nu we inzicht hebben in hoe politieke besluitvorming werkt en hoe Laakhavens zich ontwikkelt, zoomen we in op de rol van de gemeente Den Haag. Wat gebeurt er in dit gebied, waar loopt het vast, en wat is nodig om de relatie tussen overheid en bewoners te herstellen?

Probleem

De gemeente Den Haag vervult meerdere bestuurlijke rollen tegelijk: als vergunningverlener, gebiedsontwikkelaar, toezichthouder en gesprekspartner. In Laakhavens leidt deze rolstapeling tot bestuurlijke frictie. Bewoners ervaren gebrekkige inspraak, beperkte transparantie en een ondoorzichtig besluitvormingsproces. Zie: [Handreiking Deel II](#): hoofdstuk 4.4

Hoewel de Omgevingswet participatie juridisch verplicht stelt, blijft de uitvoering in de praktijk vaak hangen in vorm en procedure. Hierdoor ontstaat schijninspraak: bewoners worden wel uitgenodigd, maar niet werkelijk gehoord.

Hieronder volgt een voorbeeld van systeemstapeling.

1: Coffeeshopboot (2017)

Bewoners werden pas uitgenodigd voor een gesprek over de komst van de coffeeshopboot nadat de termijn voor bezwaar al was verstreken. Hierdoor konden zij formeel geen invloed meer uitoefenen op het besluit. Zie: [Handreiking Deel I](#): hoofdstuk 6.1

Deze situatie herhaalde zich in 2021, toen bewoners opnieuw hun zorgen uitten over de coffeeshopboot, ditmaal via een petitie. Zie: Hoofdstuk 10

2: Verkeersdoorstroming Calandstraat (2022–2023)

Bewoners zijn per brief geïnformeerd over een voorgenomen wijziging in de verkeersdoorstroming. In reactie daarop hebben zij per [mail](#) aan de gemeente laten weten het niet eens te zijn met deze wijziging. De wijziging heeft bestaande knelpunten in de wijk verergerd ([Deel I](#) : Hoofdstuk 6.6). Na een ingediende [Woo-verzoek](#), blijkt uit de [openbaar gemaakte stukken](#) dat er geen voorafgaand onderzoek is gedaan en dat bewoners niet zijn betrokken bij de besluitvorming. Deze werkwijze roept vragen op over de mate van participatie en de zorgvuldigheid van het proces.

3: Nachtclub (2023–2024)

In de [mail](#) van de gemeente staat “Het is aan de initiatiefnemers van uitgaanshoreca zelf om de omgeving te betrekken als zij een initiatief willen starten op een kansrijke locatie.”

Een vergunning voor een nachtclub is verleend, zonder dat bewoners vooraf zijn geïnformeerd of betrokken. De verantwoordelijkheid voor participatie lijkt te zijn doorgeschoven naar de initiatiefnemer, terwijl de gemeente formeel het besluit heeft genomen. Dit roept vragen op over de rol van de overheid in het waarborgen van transparantie en bewonersparticipatie.

4: Nachtvisie (2025)

In de [mail](#) van de gemeente komt naar voren dat het gebied is aangeduid als nachtgebied, ondanks bestaande leefbaarheidsproblemen en zonder voorafgaande bewonersparticipatie. Deze werkwijze roept vragen op over de afwegingen achter het besluit en de rol van bewoners in het proces.

5: Metaalopslag (2025)

Ondanks expliciet bezwaar van bewoners over veiligheidsrisico's is een vergunning verleend voor een metaalopslaglocatie in de wijk. Deze werkwijze roept vragen op over de afwegingen achter het besluit en de rol van bewoners in het proces.

6: AZC Calandstraat (2025)

Bewoners ontvingen een [uitnodiging](#) voor een informatiebijeenkomst over de plannen voor een AZC in hun wijk. Kort daarna ontvingen zij een [brief](#) waarin stond dat het besluit al genomen was, terwijl de vergunningprocedure nog liep. De gehanteerde werkwijze roept vragen op over de definitie van 'bewonersparticipatie'.

7: Spreiding van complexe functies

Laakhavens krijgt relatief veel risicovolle of omstreden functies toegewezen, ondanks bestaande draagkrachtproblemen in de wijk. Deze problematiek is beschreven in de Handreiking: [Deel I](#): hoofdstuk 6 en [Deel II](#): hoofdstuk 4.

8: Gebiedsontwikkeling zonder sociale borging

De plannen voor gebiedsontwikkeling sluiten onvoldoende aan bij de leefbaarheid en het vertrouwen in de wijk. Er lijkt weinig aandacht te zijn voor sociale borging en de impact op bestaande gemeenschappen. Zie Handreiking: [Deel I](#): hoofdstuk 7 en [Deel II](#): hoofdstuk 4

9: Wijkgericht werken

Bewoners ervaren wijkgericht werken niet als nabij. Zij voelen zich onvoldoende gehoord en vertegenwoordigd, waardoor zij andere wegen bewandelen om hun stem te laten klinken, zoals het opstellen van een eigen handreiking.

10: Bezwarencommissie

Bewoners voelen zich onvoldoende gehoord wanneer zij formeel [bezwaar](#) maken. De commissie lijkt uitsluitend op juridische gronden te beoordelen, zonder maatschappelijke context of bewonerservaring mee te wegen.

11: Gemeentelijke ombudsman

Ondanks individuele meldingen blijft structurele uitsluiting in beleid en participatieprocessen bestaan. Zoals vermeld in de [mail](#) stelt de ombudsman: *“Bij deze beoordeling wordt niet inhoudelijk gekeken naar het onderhavig juridisch probleem, maar naar het proces van de afhandeling van de eerstelijns klacht.”* De ombudsman heeft geen mandaat voor structurele correctie en toetst uitsluitend op procedurele juistheid. Hierdoor blijven bredere systeemvragen, zoals uitsluiting, gebrek aan transparantie of participatie, buiten beeld.

12: Informatievoorziening

Ondanks [mailcorrespondentie](#) lopen bewoners vast in trage, onvolledige en moeilijk te begrijpen informatieprocessen. Dit belemmert hun vermogen om tijdig te reageren, mee te denken of invloed uit te oefenen op besluiten die hun leefomgeving raken.

Hoe is het probleem ontstaan

Onduidelijke scheiding van belangen en onduidelijke communicatie hierover met betrokkenen.

- De gemeente vervult meerdere rollen tegelijk (vergunningverlener, ontwikkelaar, participatiebegeleider), zonder heldere scheiding van belangen
- Participatie wordt vaak laat of procedureel georganiseerd, zonder daadwerkelijke invloed
- Interne afstemming tussen afdelingen ontbreekt, waardoor signalen of zorgen niet worden meegenomen in besluiten
- Er wordt gestuurd op juridische correctheid, niet op sociale rechtvaardigheid of draagvlak
- Communicatie is versnipperd, technisch of onvolledig, wat leidt tot verwarring en wantrouwen
- Bewoners worden niet structureel betrokken bij evaluatie en terugkoppeling van beleid
- Beleidslogica domineert boven bewonerservaring en dagelijkse leefwereld

Gevolgen

- Participatie wordt ervaren als symbolisch en ondoorzichtig.
- Juridische stappen worden als enige mogelijkheid gezien om invloed af te dwingen.
- Bewoners haken af of trekken zich terug uit samenwerkingsstructuren.
- Bestuurlijke geloofwaardigheid komt onder druk te staan.
- Structurele ongelijkheid neemt toe.
- Signalen blijven onderbelicht, wat de democratische werking in de wijk verzwakt.

Reflectievraag

Hoe kan geloofwaardig bestuur worden uitgeoefend wanneer het belang van bewoners herhaaldelijk niet wordt betrokken bij beslissingen die hun leefomgeving raken?

Op weg naar een gedragen bestuur

- Zorg voor transparantie en duidelijke rolverdeling. Stel heldere bevoegdheden vast, verminder bureaucratie en maak communicatie begrijpelijk en toegankelijk.
- Veranker bewonerszeggenschap wettelijk en beleidsmatig. Leg bewonersrechten vast, geef tijdige inspraak en verbind participatieresultaten aantoonbaar aan besluiten.
- Richt onafhankelijke toetsing en bemiddeling in. Ondersteun wijkorganisaties en ombudsfuncties, en stel commissies in voor sociale en leefbaarheidstoetsen.
- Maak procedures eerlijk en toegankelijk. Versnel klachtenafhandeling, vereenvoudig bezwaarprocedures en bied juridische ondersteuning waar nodig.

- Integreer maatschappelijke waarden in gebiedsontwikkeling. Toets op sociale effecten, borg maatschappelijke criteria en investeer in duurzame voorzieningen.
- Spreid verantwoordelijkheden en kwetsbare functies evenwichtig. Zorg voor een eerlijke verdeling van complexe functies over wijken op basis van draagkracht.
- Evalueer en leer continu van praktijkervaringen. Rapporteer structureel over impact, gebruik bewonersfeedback en stimuleer lerend bestuur.

Conclusie

De besluitvorming in Laakhavens toont een gebrek aan transparantie, participatie en sociale afweging. Bewoners voelen zich buitengesloten, waardoor het vertrouwen in de gemeente afneemt. Geloofwaardig bestuur vraagt om duidelijke rollen, open communicatie en actieve betrokkenheid van bewoners bij beslissingen over hun leefomgeving.

Hoofdstuk 5: Wijkberaad Laakhavens

Waarom voelen bewoners zich niet vertegenwoordigd?

Het Wijkberaad Laakhavens is opgericht om bewoners een stem te geven richting gemeente en andere partijen met als doel bijdragen aan leefbaarheid, betrokkenheid en een wijk waarin bewoners actief kunnen meedenken en meebeslissen.

Probleem

Het Wijkberaad vervult een representatieve rol, maar die wordt in de praktijk niet altijd zo beleefd. In gesprekken met bewoners klinkt waardering voor het idee van een wijkberaad, maar geven aan niet goed te weten hoe besluiten tot stand komen, of wat er met signalen gebeurt. Dit heeft ertoe geleid dat bewoners zich wenden tot alternatieve routes om gehoord te worden.

Hoe is het probleem ontstaan

- Bewoners geven aan dat zij niet betrokken zijn geweest bij de samenstelling van het bestuur, maar officiële informatie hierover ontbreekt nog*
- Er is weinig zicht op hoe het beraad de wijk betreft of aanspreekt
- Samenwerking met bestaande bewonersgroepen, VvE's of sleutelfiguren blijft beperkt
- Sommige functies of rollen lopen door elkaar, wat vragen oproept over onafhankelijkheid
- Terugkoppeling van gesprekken met de gemeente is beperkt of afwezig
- Verslagen zijn moeilijk vindbaar of niet openbaar
- Invloed op gemeentelijke besluiten is niet altijd zichtbaar of navolgbaar

➔ *De resultaten van het [WOO-verzoek](#) zijn nog niet ontvangen. Zodra deze informatie beschikbaar is, kan dit hoofdstuk worden aangevuld.

Gevolgen

- Het vertrouwen in het beraad neemt af, ondanks goede bedoelingen
- Bewoners voelen zich minder uitgenodigd om mee te denken of mee te doen
- Het draagvlak voor het beraad en voor participatie in bredere zin vermindert
- Het oorspronkelijke doel – bewoners een stem geven – komt onder druk te staan
- Bewoners zoeken andere wegen om zich uit te spreken

Reflectievraag

Als een wijkberaad bewoners formeel vertegenwoordigt, maar in de praktijk weinig verbinding maakt met de wijk én weinig invloed heeft: waar ligt dan de verantwoordelijkheid voor verbetering?

Op weg naar een gedragen en krachtig beraad

- Organiseer open verkiezingen of een eerlijke loting voor bestuursleden
- Publiceer agenda's, verslagen en uitkomsten online en fysiek
- Werk actief samen met bewonersgroepen, jongeren, sleutelfiguren en wijkprofessionals
- Gebruik wijkfora, burgerjury's of digitale platforms om input breed op te halen
- Maak afspraken met de gemeente over harde participatie-eisen in beleidsprocessen
- Voorkom belangenverstrengeling door duidelijke rolverdeling en een gedragscode
- Vergroot de diversiteit van het beraad via open oproepen en wisselende functies
- Onderzoek hoe het beraad meer invloed kan krijgen, bijvoorbeeld met onafhankelijke ondersteuning

Conclusie

Het Wijkberaad Laakhavens kan een sleutelrol spelen in het herstel van vertrouwen tussen bewoners en overheid door verbinding te maken met de wijk, transparantie en invloed op beleid.

Hoofdstuk 6: Politiek en raadsleden

Waarom voelen bewoners zich niet gehoord?

De gemeenteraad vertegenwoordigt alle inwoners van Den Haag en bewaakt het algemeen belang. Toch ervaren veel bewoners in Laakhavens dat hun signalen weinig effect hebben. Ze voelen zich niet teruggezien in beleid en haken af. Wat belemmert raadsleden om wél verschil te maken?

Probleem

Raadsleden bewegen tussen partijstandpunten, coalitieafspraken en bestuurlijke druk. Ook als zij bewoners serieus nemen, is er vaak weinig ruimte voor afwijking van de lijn. Dat versterkt het gevoel bij bewoners dat hun stem onvoldoende doorklinkt. Als deze ervaring zich blijft herhalen, neemt het vertrouwen in de politiek af.

Hoe is het probleem ontstaan

- Het 'algemeen belang' wordt politiek bepaald, niet altijd op basis van de leefwereld
- Partijlijnen en coalitiedruk beperken de handelingsvrijheid van raadsleden
- Invloedrijke partijen hebben betere toegang tot besluitvorming dan bewoners
- Zonder meerderheid blijven signalen vaak zonder vervolg

Gevolgen

- Vertrouwen in de raad daalt, vooral in wijken met structurele opgaven
- Bewoners ervaren participatie als ineffectief en haken af
- De roep om alternatieve vormen van zeggenschap groeit: burgerberaden, wijkbudgetten, collectieve actie

Reflectievraag

Wat betekent democratie als stemmen weinig verandert en hoe houden volksvertegenwoordigers dan aansluiting?

Op weg naar een zichtbare en toegankelijke politiek

- Zoek actief verbinding met bewoners, ook buiten verkiezingstijd
- Toets beleid op maatschappelijke impact, niet alleen op partij- of marktbelang
- Gebruik moties en hoorzittingen om bewonerszorgen zichtbaar te maken
- Experimenteer met burgerberaden en wijkbudgetten
- Wees transparant over dilemma's en keuzes, ook als uitkomsten lastig zijn
- Ondersteun bewonersinitiatieven, juist in kwetsbare wijken

Conclusie

De gemeenteraad is de brug tussen systeem en samenleving. In Laakhavens is die brug kwetsbaar geworden. Herstel begint bij luisteren, ruimte maken voor bewonersstemmen, en durven bewegen binnen én buiten partijpolitieke lijnen. Zo wordt politiek weer herkenbaar en relevant voor iedereen.

Hoofdstuk 7: Ambtenaren en ambtelijke logica

De stille schakelaars tussen beleid, uitvoering en bewonersvertrouwen

Ambtenaren vormen de stille ruggengraat van het bestuurlijk systeem. Zij vertalen politieke besluiten naar beleid, bewaken juridische kaders en zijn vaak het eerste aanspreekpunt voor bewoners. In Laakhavens blijkt hun rol cruciaal, zowel in het ontstaan van frictie als in pogingen tot herstel.

Probleem

De ambtelijke rol is complex en gelaagd. Ambtenaren opereren tussen politieke opdracht, juridische kaders en maatschappelijke verwachtingen. In Laakhavens leidt deze positie tot spanningen:

- Ambtenaren raken verstrikt in interne afstemming en rolverwarring
- Bewoners ervaren ambtenaren als afstandelijk of onbereikbaar
- Ambtenaren die bewoners willen helpen, botsen op systeemgrenzen
- Politieke druk en gebrek aan mandaat leiden tot uitval of terugtrekking

Hoe is het probleem ontstaan

- De ambtelijke rol is onvoldoende afgebakend: ambtenaren zijn tegelijk uitvoerder, adviseur en gesprekspartner
- Er is weinig ruimte voor vakmanschap, reflectie en maatwerk binnen ambtelijke processen
- Afdelingsgrenzen en versnippering maken het moeilijk om bewonerssignalen door te geleiden
- Politieke dynamiek leidt tot wisselende opdrachten en onzekerheid over mandaat
- Ambtenaren worden zelden structureel betrokken bij participatieontwerp of evaluatie
- Er is weinig erkenning voor ambtenaren die bewonerslogica serieus nemen

Gevolgen

- Bewoners ervaren ambtenaren als onzichtbaar of ongrijpbaar
- Signalen van bewoners stranden in het systeem of worden niet doorgegeven
- Ambtenaren raken ontmoedigd, overspannen of trekken zich terug

- Beleidsontwikkeling mist praktijkkennis en maatschappelijke sensitiviteit
- Vertrouwen tussen overheid en bewoners wordt verder ondermijnd

Reflectievraag

Hoe kunnen ambtenaren beter worden gepositioneerd als brug tussen beleid en samenleving, zonder te vervallen in rolverwarring of systeemdruk?

Op weg naar een mensgerichte overheid

- Geef ambtenaren mandaat om te handelen op basis van maatschappelijke signalen
- Versterk interne afstemming tussen afdelingen en domeinen
- Maak ruimte voor ambtelijk vakmanschap, reflectie en intervisie
- Betrek ambtenaren structureel bij participatieontwerp en evaluatie
- Beschouw ambtenaren niet alleen als uitvoerders, maar als systeembewakers
- Ondersteun ambtenaren in het omgaan met bewonerslogica: training, dialoog en cultuurverandering
- Veranker ambtelijke verantwoordelijkheid in transparante besluitvorming

Conclusie

Ambtenaren zijn geen neutrale schakels, maar actieve spelers in het systeem. In Laakhavens blijkt dat hun rol bepalend is voor het succes of falen van participatie, beleid en vertrouwen. Door hun positie te erkennen en te versterken, kan de overheid werken aan een responsiever en mensgerichter systeem.

Hoofdstuk 8: Projectontwikkelaars

Waarom komt samenwerking met bewoners niet tot stand?

Laakhavens is onderdeel van het Central Innovation District (CID), waar publieke en private ambities samenkomen. Projectontwikkelaars investeren in de toekomst van het gebied en bouwen letterlijk mee aan de stad. Toch ervaren bewoners dat de samenwerking moeizaam verloopt. Transparantie, zeggenschap en leefkwaliteit krijgen vaak minder ruimte dan economische en bestuurlijke belangen.

Probleem

Ontwikkelaars verkrijgen via grondaankoop en VvE-structuren invloed op besluitvorming, zonder dat bewoners daar voldoende in worden meegenomen. Ondanks mooie MVO-profielen blijven bewonersbetrokkenheid, gedeelde visie en heldere communicatie vaak onderbelicht.

Hoe is het probleem ontstaan

- Dominantie van ontwikkelaars in VvE's
- Ondoorzichtige eigendoms- en ontwikkelstructuren
- Informatievoorziening komt laat of is onvolledig
- Gemeente en marktpartijen hebben meer kennis en toegang
- Participatie blijft vaak procedureel in plaats van invloedrijk

Gevolgen

- Bewoners voelen zich buitengesloten
- Communicatie is technisch en onbegrijpelijk

- Zeggenschap blijft beperkt
- Vertrouwen in het ontwikkelproces neemt af

Reflectievraag

Hoe zorgen we dat besluiten met grote impact op bewoners sámen met hen worden genomen?

Op weg naar gelijkwaardige samenwerking

- Verbind MVO-afspraken aan concrete bewonersbetrokkenheid
- Maak eigendoms- en besluitstructuren inzichtelijk
- Voorkom eenzijdige stemverhoudingen in VvE's
- Neem leefbaarheid en maatschappelijke doelen op in tenders
- Betrek bewoners vanaf de start, met zichtbare invloed op uitkomsten
- Stel een onafhankelijke wijkregisseur aan
- Maak rollen en verantwoordelijkheden helder en toetsbaar
- Stimuleer ontmoeting en collectieve regie via wijkvisie en overlegstructuren

Conclusie

Projectontwikkelaars zijn essentieel voor de toekomst van Laakhavens. Maar een duurzame wijk vraagt om transparantie, gedeeld eigenaarschap en echte samenwerking met bewoners.

Hoofdstuk 9: VvE's en grooteigenaren

Waarom komt de stem van bewoners zo moeilijk tot zijn recht in gemengde wooncomplexen?

In gemengde wooncomplexen in Laakhavens delen bewoners verantwoordelijkheid via een Vereniging van Eigenaren (VvE). Maar waar de vorm democratisch lijkt, is de praktijk vaak anders. Eigendomsverhoudingen, invloed van grooteigenaren en een gebrek aan transparantie zetten de onderlinge samenwerking binnen een VvE onder druk. Het systeem van VvE's vraagt vanwege kwetsbare kanten om extra zorg voor niet gehoorde stemmen. Organiseer dat bijvoorbeeld met methoden als Deep democracy.

Probleem

In gemengde wooncomplexen hebben bewoners beperkt zicht op besluiten die hun directe leefomgeving en woonlasten beïnvloeden. Grooteigenaren met stemmeerderheid bepalen de koers van de VvE, vaak in samenspraak met beheerkantoren. Bewoners hebben weinig invloed, missen informatie of voelen zich niet veilig om vragen te stellen. Hierdoor ontstaat een bestuurscultuur waarin knelpunten blijven liggen en wantrouwen groeit.

Voorbeeld: De onzichtbare impasse in een VvE

In een gemengd wooncomplex met zowel huurders als particuliere kopers bezit een grooteigenaar de meerderheid van de stemmen. Het VvE-bestuur is officieel onafhankelijk, maar opereert in nauwe afstemming met de grooteigenaar en het beheerkantoor. Bestuursleden durven kritische signalen niet door te zetten, uit angst voor afzetting of reputatieschade. Bewoners worden onvoldoende geïnformeerd, stellen geen vragen en blijven weg van vergaderingen. Knelpunten nemen toe. De VvE vergadert formeel correct, maar het draagvlak ontbreekt.

Hoe is het probleem ontstaan?

- Stemrecht is gekoppeld aan eigendom, niet aan betrokkenheid of bewoning.
- Grooteigenaren domineren stemverhoudingen, vaak zonder verantwoording.
- Besturen blijven lang zitten, mede door kennisvoorsprong.
- Informatie is selectief of vertraagd, bewoners worden onvoldoende meegenomen.
- Beheerkantoren opereren als filter, eerder ten dienste van de grooteigenaar dan van bewoners.
- Gemeente houdt zich op afstand, terwijl zij wel betrokken is bij opbouw of afspraken.

Gevolgen

- Structurele knelpunten blijven onopgelost
- Verduurzaming en leefbaarheid stagneren
- Bewoners haken af, vergaderingen lopen leeg
- Informatie wordt onvolledig of strategisch gedeeld
- De gemeente mist signalen tot escalatie
- De VvE werkt juridisch wel, maar maatschappelijk niet

Reflectievraag

Wie houdt toezicht op uitvoerders en beheerders als het bestuur zelf afhankelijk is van hun advies en bewoners geen toegang hebben tot het speelveld?

Op weg naar evenwichtige besluitvorming

- Voer een toegankelijke informatieplicht in: bewoners krijgen tijdig en begrijpelijk inzicht in besluiten, onderhoud en kosten.
- Publiceer jaarlijks een transparant VvE-overzicht met stemverhoudingen en bestuursstructuur.
- Stel statutaire waarborgen in: bestuursleden mogen niet worden ontslagen op grond van kritische houding.
- Ontwikkel een neutraliteitsclausule bij belangenverstrengeling: stemgewicht van grooteigenaren wordt tijdelijk beperkt.
- Introduceer een onafhankelijke VvE-ombudsfunctie of vertrouwenspersoon.
- Laat gemeenten VvE's in kwetsbare wijken monitoren op disbalans.
- Stimuleer onafhankelijke ondersteuning via wijkregisseurs of juridisch advies.
- Verplicht grooteigenaren tot openbare verantwoording in gemengde complexen.
- Pas stemverhoudingen aan op basis van bewoning, niet alleen op eigendom.
- Organiseer bewonersdialogen buiten de VvE-structuur om signalen op te halen.
- Gebruik Deep Democracy bij besluiten met grote sociale impact.

Conclusie

VvE's zijn meer dan juridische constructies, ze zijn ook sociale gemeenschappen. In Laakhavens laten gemengde complexen zien hoe onevenwichtige machtsverhoudingen leiden tot stilstand, frustratie en afnemend vertrouwen. Een gezonde VvE vraagt om transparantie, evenwichtige zeggenschap en bescherming van bewonersperspectieven. In tijden van verduurzaming en intensieve gebiedsontwikkeling is het cruciaal dat bewoners niet alleen mede-eigenaar zijn van hun wooncomplex, maar ook van de besluiten die het aangaan.

Hoofdstuk 10: Media

Waarom krijgen bewoners van Laakhavens geen aandacht?

Media zijn onmisbaar voor een gezonde democratie: ze informeren, controleren en bieden ruimte voor debat. In Laakhavens, waar bewoners zich geregeld buitengesloten voelen van besluitvorming, kunnen media erkenning en invloed geven.

Probleem

Laakhavens verandert snel: er wordt gebouwd, geparticipeerd en geprotesteerd. Maar het zijn zelden de bewoners die hun verhaal vertellen. Zorgen over leefbaarheid, veiligheid of betaalbaarheid komen nauwelijks in beeld.

Hoe is het probleem ontstaan

- (Lokale) media opereren vaak met beperkte middelen en beperkte redactionele capaciteit
- Gemeenten sturen actief op positieve beeldvorming rond projecten
- Journalistieke redacties kiezen onder druk voor snelle, zichtbare en bewijsbare verhalen
- Complexe, structurele thema's blijven vaak buiten beeld door gebrek aan expliciete bewijsvoering
- Communicatief sterke partijen vinden makkelijker toegang tot media
- Onderbelichte thema's in kwetsbare wijken missen vaak het momentum om journalistiek opgepakt te worden

Gevolgen

- Structurele zorgen blijven onzichtbaar
- Bewoners voelen zich niet serieus genomen
- Drempel om je verhaal te delen wordt hoger
- Het publieke debat raakt uit balans

Reflectievraag

Wat betekent een vrije pers als bewoners met structurele zorgen nauwelijks worden gehoord?

Op weg naar inclusieve media

- Breng bewonersverhalen structureel in beeld
- Steun lokale journalistiek, wijkmedia en burgerinitiatieven
- Werk samen met buurtplatforms als bron en partner
- Geef ruimte aan ervaringskennis naast expertmeningen
- Stimuleer onafhankelijke onderzoeksjournalistiek
- Investeer in mediawijsheid en vertelvaardigheid in de wijk

Conclusie

Zolang de zorgen van bewoners de media nauwelijks bereiken, blijft het publieke debat incompleet. Media die ruimte maken voor verhalen van onderop dragen bij aan een evenwichtigere samenleving.

Hoofdstuk 11: Burgerparticipatie

Waarom werkt burgerparticipatie niet in Laakhavens?

Burgerparticipatie is een pijler van democratie. In Den Haag wordt het actief gestimuleerd, maar in Laakhavens ervaren veel bewoners dat hun betrokkenheid zelden leidt tot verandering. Ze worden uitgenodigd om mee te praten, maar besluiten zijn vaak al genomen.

Probleem

Bewoners leveren langdurige inzet via werkgroepen, inspraak en initiatieven, maar terugkoppeling ontbreekt, informatie is complex of komt te laat. Merkbare invloed bij participatie blijft uit en tegelijkertijd vraagt het van bewoners tijd, energie en zorg. Veel mensen zien door de bomen het bos niet, hebben moeite om het systeem eigen te maken en voelen zich onzeker in het aanspreken van beheerders, gemeente of elkaar. Het gevolg: mensen haken af, uitputting neemt toe en vertrouwen slinkt.

Voorbeeld 1: Coffeeshopboot en de verschuiving van verantwoordelijkheid

Als bewoners overlast ervaren van de aanwezigheid van een coffeeshopboot in hun directe woonomgeving, overhandigen zij een petitie met 106 handtekeningen aan de gemeente, waarin zij hun zorgen uiten. De coffeeshopboot wordt hierover geïnformeerd en nodigt alle bewoners schriftelijk uit om gezamenlijk in gesprek te gaan. Bewoners maken geen gebruik van deze uitnodiging. Men vindt dat het gesprek niet met de coffeeshop gevoerd moet worden, maar met de gemeente als vergunningverlener en systeemverantwoordelijke. De gemeente concludeert vervolgens dat het probleem blijkbaar niet speelt, omdat bewoners geen gebruik hebben gemaakt van het aanbod van de coffeeshopboot, zie [openbaar gemaakte stukken](#).

Dit voorbeeld laat zien hoe bestuurlijke verantwoordelijkheid kan verschuiven naar individuele partijen, terwijl bewoners juist een gesprek verwachten met de gemeente. Het signaal van de petitie wordt niet erkend als legitieme uiting van zorg, maar als gemiste kans tot dialoog. Hierdoor ontstaat schijnparticipatie: bewoners worden uitgenodigd om mee te praten, maar niet op het niveau waar besluiten worden genomen.

Voorbeeld 2: Leefbaarheidsoverleg Laakhavens (2021–2023)

Bewoners voerden gedurende twee jaar structureel overleg met de gemeente en deden daarbij concrete voorstellen ter verbetering van de leefbaarheid. Toen een inhoudelijke respons uitbleef, besloten zij het overleg zelf te beëindigen. Hun inzichten en ervaringen bundelden zij vervolgens in een eigen handreiking.

Hoe is het probleem ontstaan

- Bewoners worden vaak te laat betrokken
- Terugkoppeling blijft uit
- Inspraak dient vaker legitimatie dan invloed
- Informatie is moeilijk toegankelijk
- Participatievormen sluiten niet aan bij diverse groepen
- Onafhankelijke initiatieven worden niet altijd serieus genomen
- Assertiviteit wordt beloond boven samenwerking
- Veel bewoners kennen het systeem onvoldoende en voelen zich onzeker in het aanspreken van betrokken partijen

Gevolgen

- Vertrouwen in participatie daalt
- Initiatieven stranden of vertragen

- Emotionele en mentale uitputting bij bewoners
- Verharding van het gesprek en afnemende veerkracht in de wijk

Reflectievraag

Wat zegt het over het systeem als bewoners beleidssignalen zelf onderzoeken, maar deze inzet niet wordt erkend?

Op weg naar betekenisvolle participatie

- Erken bewonerssignalen als systeemfeedback
- Maak bestuurlijke verantwoordelijkheid zichtbaar en aanspreekbaar
- Faciliteer dialoog op het juiste niveau
- Betrek bewoners vroeg en via representatieve vormen (loting, verkiezing)
- Erken onafhankelijke bewonersgroepen als volwaardige partners
- Waardeer bewonersinzet als publieke bijdrage
- Maak informatie helder en tijdig beschikbaar
- Ontwikkel toegankelijke participatie-infrastructuur zoals wegwijzers, aanspreekpunten en formats
- Stel participatiecoaches aan
- Koppel inbreng zichtbaar aan besluitvorming

Conclusie

Participatie in Laakhavens stukt niet door gebrek aan betrokkenheid, maar door een systeem dat onvoldoende meebeweegt. Zonder erkenning en invloed keert participatie zich tegen zichzelf.

Hoofdstuk 12: Toezicht

Waarom voelen burgers zich niet beschermd?

Toezicht is cruciaal in een democratische rechtsstaat. Het moet burgers beschermen tegen willekeur en onzorgvuldigheid. Organen zoals ombudsmannen en rekenkamers signaleren problemen en adviseren over verbetering. Toch blijkt in de praktijk dat hun aanbevelingen vaak blijven liggen. In Laakhavens merken bewoners dat hun meldingen weinig opleveren, wat het vertrouwen in toezicht en bestuur ondermijnt.

Probleem

Bewoners geven signalen, maar zien zelden dat er iets mee gebeurt.

Voorbeeld: Gemeentelijke Ombudsman

Ondanks dat bewoners een klacht indienden bij de Gemeente Den Haag en de Gemeentelijke Ombudsman inschakelden, bleven hun signalen zonder inhoudelijk gevolg. De ombudsman toetst uitsluitend op de procedure van klachtbehandeling, waardoor de maatschappelijke context en structurele zorgen buiten beeld bleven.

Hoe is het probleem ontstaan

- Signalen van bewoners krijgen geen vaste plek in toezicht
- Aanbevelingen van toezicht blijven zonder opvolging

- Rapporten zijn abstract en moeilijk leesbaar
- Meldpunten zijn onbekend of lastig bereikbaar
- Toezichthouders hebben weinig mandaat om actie af te dwingen

Gevolgen

- Melden voelt zinloos
- Bewoners haken af
- De afstand tot bestuur groeit
- De noodzakelijke tegenmacht verzwakt

Reflectievraag

Wat betekent toezicht als bewoners signaleren, maar geen actie of erkenning zien? Wie beschermt de burger?

Op weg naar een versterkt toezicht

- Richt toegankelijke wijkloketten in
- Laat toezichthouders zichtbaar zijn in de wijk
- Veranker bewonersverhalen in toezicht
- Verplicht overheden om te reageren op aanbevelingen
- Stimuleer samenwerking tussen toezicht en bewonersplatforms

Conclusie

Toe-zichthouders kunnen een belangrijke schakel zijn tussen burger en bestuur. Zij kunnen bijdragen aan rechtvaardigheid, herstel van vertrouwen en het doorbreken van structurele blinde vlekken. Hiervoor is verandering nodig en moeten ze dichtbij de burger komen, duidelijk communiceren en zorgen dat het werk echte verbetering tot stand brengt.

DEEL III: Systeemanalyse

In dit deel wordt onderzocht wat er achter de knelpunten schuilgaat en verschuift het perspectief van bewonerservaring naar systeemwerking. Aan de hand van concrete situaties uit Laakhavens wordt zichtbaar hoe het overheidssysteem functioneert en hoe juridische structuren, digitale sturing, bestuurlijke verkokering en ondoorzichtige processen structureel publieke invloed beperken. Deze systeemanalyse vormt de brug tussen ervaring en aanbeveling en legt de basis voor de voorstellen in deel V.

Hoofdstuk 13: De verb(l)indende factor

Wanneer leidt verbinding tot escalatie?

Verbinding wordt vaak gezien als oplossing: samenwerken, netwerken, afstemmen. Maar wat gebeurt er als politiek, overheid, markt en samenleving zo met elkaar verbonden zijn dat er geen ruimte meer is voor kritisch evenwicht, onafhankelijke reflectie of belangeloos handelen?

Probleem

In een omgeving waar iedereen met elkaar samenwerkt of afhankelijk is van elkaar, ontstaat een gesloten ecosysteem. Belangen schuiven in elkaar, kritische vragen komen te laat of worden omzeild, verantwoordelijkheid verdampt, besluiten worden technisch gewogen.

Voorbeeld: Verbinding zonder aanspreekbaarheid

In Laakhavens werken gemeente, projectontwikkelaars, beheerkantoren en raadsleden samen aan gebiedsontwikkeling. Tegelijkertijd ontstaan er ernstige leefbaarheidsproblemen in wooncomplex en wijk. Bewoners signaleren onveiligheid, overlast en vervuiling, maar zien geen aanspreekbare partij. De gemeente wijst naar het beleid. De projectontwikkelaar wijst naar de afspraken. Het beheerkantoor wijst naar de VvE. De VvE wijst naar de meerderheid en de politiek wijst naar draagvlak.

Hoe is het probleem ontstaan

- Samenwerking is soms doel op zich geworden, in plaats van middel tot verbetering
- Rollen overlappen zonder duidelijke afspraken over mandaat en verantwoordelijkheid
- Vertrouwensrelaties vervangen kritische checks-and-balances
- Bestuurlijke loyaliteit weegt zwaarder dan maatschappelijke afweging
- Kritische stemmen worden als 'verstorend' ervaren en raken gemarginaliseerd
- Besluitvorming richt zich op consensus binnen systemen, niet op rechtvaardigheid voor bewoners

Gevolgen

- Verbinding wordt beheersmiddel in plaats van oplossingsruimte
- Escalatie door gebrek aan onafhankelijke correctie
- Besluiten die niemand expliciet wil, maar toch worden genomen
- Burgers ervaren onmacht en verlaten het gesprek
- Moreel leiderschap blijft uit
- Gemeente en politiek verliezen draagvlak

Reflectievraag

Wat betekent verbinding als die vooral belangen beschermt, in plaats van bewoners?

Op weg naar gezonde verbinding

- Creëer onafhankelijke morele toetsingsmomenten binnen netwerken
- Versterk posities buiten het netwerk: zoals onafhankelijke bewonerspanels, ethische commissies, wijkombudsmensen
- Maak verbondenheid zichtbaar: geef in besluitvorming aan wie met wie verbonden is, op basis van belangen, mandaten of opdrachten
- Onderzoek structureel de risico's van belangenverstrengeling en systeemdruk
- Koester de stem van buiten: geef ruimte aan reflectie, zonder strategische agenda

Conclusie

Verbinden is waardevol, maar zonder begrenzing leidt dit tot verwarring, vervlechting en vermijding van verantwoordelijkheid.

Hoofdstuk 14: Het Algemeen Belang

Wanneer sluit het algemeen belang niet aan op de leefwereld van bewoners?

Het algemeen belang ontstaat via politieke besluiten, maatschappelijke afwegingen, wetenschappelijke inzichten en machtsverhoudingen.

Probleem

In Laakhavens merken bewoners dat het 'algemeen belang' in de praktijk vaak wordt ingevuld vanuit economische en bestuurlijke logica. Hun zorgen en ervaringen worden niet altijd meegewogen. Plannen zoals woningbouw, gebiedsontwikkeling of de komst van een asielzoekerscentrum worden gepresenteerd als collectief noodzakelijk, maar sluiten onvoldoende aan op hun zorgen en dagelijkse realiteit.

Hoe is het probleem ontstaan?

Voorgaande hoofdstukken en handreikingen laten zien dat in Laakhavens het algemeen belang vooral wordt gevormd door strategische gebiedsontwikkeling, de samenwerking tussen gemeente en marktpartijen en symbolische participatie.

Gevolgen

- Beleidskeuzes worden ervaren als opgelegd in plaats van gezamenlijk ontwikkeld
- Er ontstaat wantrouwen tegenover overheid en bestuur
- Sociaal-maatschappelijke kwesties (veiligheid, betaalbaarheid) raken onderbelicht
- Economische belangen wegen structureel zwaarder dan sociale belangen
- Kwetsbare groepen hebben onvoldoende invloed
- Het vertrouwen in 'algemeen belang' als fundament voor beleid brokkelt af
- Politieke besluitvorming raakt los van de leefwereld

Reflectievraag

Wie bewaakt dat overheid, politiek en marktpartijen handelen in het algemeen belang, en wie spreekt hen aan als de maatschappelijke gevolgen anders uitpakken dan beloofd?

Op weg naar een gedeeld en toetsbaar algemeen belang

- Laat beleidsmakers expliciet verantwoorden welke belangen zijn meegewogen, op welke gronden keuzes zijn gemaakt, welke alternatieven zijn overwogen en hoe de keuze bijdraagt aan het algemeen belang
- Ontwikkel participatievormen die toegankelijk zijn voor bewoners met minder netwerk, taalvaardigheid of tijd
- Richt commissies op waarin bewoners structureel vertegenwoordigd zijn met toetsende bevoegdheid bij grote besluiten
- Geef bewoners concrete zeggenschap via wijkbudgetten, bewonersadviesraden of co-creatieprocessen in ruimtelijke plannen

Conclusie

In Laakhavens laat de praktijk zien dat beleid zijn draagvlak verliest als bewoners zich niet herkennen in de keuzes die worden gemaakt. Het algemeen belang vraagt om een breed gedragen fundament, gebaseerd op een eerlijker, transparanter proces waarin belangen expliciet worden gewogen en gedeeld.

Hoofdstuk 15: Politiek als systeem

Hoe politieke dynamiek invloed heeft op de relatie met de burger

Politiek vormt het hart van onze democratie, niet alleen via politieke organen, maar ook via burgers, toezichthouders en maatschappelijke initiatieven die samen richting geven aan het algemeen belang. Politiek is niet alleen wat zich afspeelt in raden, kamers en coalities. Het is een maatschappelijk proces waarin burgers, ambtenaren, journalisten, toezichthouders en belangenorganisaties samen bepalen wat telt. Zoals Easton het in 1967 formuleerde: politiek is de gezaghebbende toedeling van schaarse waarden. Juist daarom is het essentieel dat politieke besluitvorming niet alleen strategisch, maar ook responsief en inclusief is.

Probleem

De politieke besluitvorming wordt sterk beïnvloed door strategisch gedrag, timing en electorale belangen. Hierdoor raken maatschappelijke vraagstukken vaak ondergeschikt aan politieke haalbaarheid. Wanneer burgers zich niet herkennen in de uitkomsten van beleid, neemt het vertrouwen af. Aanvullende vormen van democratie, zoals burgerpanels of bewonersraden, kunnen dit deels opvangen, maar zonder transparantie lopen ook die initiatieven vast.

Voorbeeld: Van politieke motie naar maatschappelijke frictie

In Laakhavens werd de bouw van 9.000 woningen rond station Hollands Spoor gepresenteerd. In theorie werd gesproken over verbetering van veiligheid en leefbaarheid. Tegelijkertijd zagen bewoners het ontstaan van o.a. verkeersknelpunten, de komst van een nachtclub en een AZC op loopafstand van een coffeeshopboot. Politieke moties werden aangenomen, maar zonder dat bewoners vooraf waren betrokken.

Hoe is het probleem ontstaan?

- Politieke processen zijn sterk verweven met partijstructuren en coalitieonderhandelingen.
- Beleid wordt niet altijd gekozen op basis van maatschappelijke urgentie, maar op basis van timing en draagvlak binnen partijen.
- Participatie vindt regelmatig pas plaats ná het maken van politieke keuzes.
- De complexiteit van politieke processen maakt het lastig voor bewoners om te begrijpen waar besluiten vandaan komen of hoe zij kunnen deelnemen.

Gevolgen

- Burgers herkennen zich niet in uitkomsten, ook niet bij deelname aan participatietrajecten
- Beleid wordt ervaren als opgelegd in plaats van gezamenlijk tot stand gekomen.
- Participatie lijkt voor veel mensen een ritueel zonder invloed
- In plaats van wederzijds begrip groeit het wantrouwen tussen samenleving en politiek.

Reflectievraag

Wat betekent politieke vertegenwoordiging als besluiten al genomen zijn voordat burgers zijn gehoord en hoe kan een democratie functioneren als burgers zich niet herkennen in die besluiten?

Op weg naar verbindende politiek

- Herken politiek als maatschappelijk proces en betrek ook toezichthouders, burgerinitiatieven en informele netwerken als volwaardige spelers in de democratische dialoog.
- Richt publieke consultaties in vóór coalitievorming
- Installeer representatieve bewonersraden met toegang tot gemeenteraad
- Maak zichtbaar hoe maatschappelijke signalen zijn meegewogen in de besluitvorming
- Faciliteer open bijeenkomsten tussen burgers, ambtenaren en raadsleden
- Beschouw burgerbewegingen en maatschappelijke handreikingen als een vorm van politieke participatie: burgers die meebouwen aan het beleid.
- Ondersteun lokale initiatieven zoals buurtcongressen, burgerpanels

Conclusie

Politiek is meer dan stemverdeling. Het is de manier waarop we gezamenlijk richting geven aan publieke waarden. Als politieke systemen zich te sterk richten op partijbelangen en machtsstrategieën, ontstaat er afstand tot de samenleving. Door ruimte te maken voor andere vormen van betrokkenheid en zeggenschap, kan politiek weer een verbindende kracht zijn.

Hoofdstuk 16: De overheid als systeem

Waarom kunnen burgers het overheidssysteem nauwelijks aanspreken?

In het vorige hoofdstuk zagen we hoe politieke besluitvorming wordt beïnvloed. Maar de politiek functioneert in samenhang met de overheid. Deze samenwerking tussen politiek en overheid vormt een systeem dat voor veel mensen moeilijk te doorgronden is. De overheid is bedoeld als instrument van het collectieve belang.

Probleem

Veel bewoners raken verstrikt in een web van instanties, processen en loketten. Er zijn formeel verschillende routes om signalen te delen, zoals via raadsleden, ombudsmensen, wijkberaden of ambtenaren, maar het is vaak onduidelijk wie verantwoordelijk is, wat er met signalen gebeurt of waar beslissingen precies worden genomen.

Voorbeeld 1: Juridische overbelasting als systeemsignaal

Het toenemende aantal rechtszaken tegen overheidsbesluiten vormt een signaal dat de verbinding tussen beleid en samenleving stukt. Juridische procedures worden ingezet waar bestuurlijke respons ontbreekt.

Voorbeeld 2: Toename aan WOO-verzoeken

Wanneer publieke informatie pas beschikbaar komt na een formeel WOO-verzoek, laat dat zien dat transparantie geen vanzelfsprekend onderdeel is van het systeem. In plaats van openheid vooraf, ontstaat pas beweging na juridische precisering: zie bijlage [3e](#), [3f](#), [3g](#).

Hoe is het probleem ontstaan

- De overheid is georganiseerd rond procedures, niet rond beleving of leefwereld
- Verantwoordelijkheden zijn versnipperd over domeinen, afdelingen en bestuurslagen
- Bestuurlijke taal en processen sluiten onvoldoende aan bij de ervaringswereld van bewoners
- De behoefte aan beheersbaarheid leidt tot standaardisatie, waardoor maatwerk verdwijnt
- Aanspreekbaarheid wordt bemoeilijkt door anonieme loketten, gebrekkige terugkoppeling en functionele afstand
- Ambtenaren hebben weinig speelruimte om af te wijken of responsief te handelen

Gevolgen

- Bewoners voelen zich onvoldoende beschermd en raken emotioneel uitgeput
- Zeggenschap wordt ervaren als symbolisch
- Verantwoordelijkheid raakt versnipperd: wie luistert er nog echt?
- Democratische waarden worden ontoegankelijk of abstract
- Wantrouwen, terugtrekgedrag en stil protest nemen toe
- Beleid wordt ervaren als procedureel, in plaats van mensgericht
- Ook binnen de overheid staat de ruimte om mensgericht te werken onder druk

Reflectievraag

Wat betekent democratisch bestuur als je het niet kunt aanspreken op menselijkheid, maar alleen op procedure?

Op weg naar een aanspreekbare overheid

- Maak bestuurlijke communicatie helder, menselijk en inhoudelijk
- Organiseer regelmatig beraad over beleid dat ingrijpt op het dagelijks leven van bewoners
- Veranker ruimte voor reflectie en twijfel binnen de gemeentelijke organisatiecultuur
- Toets beleid structureel op aanspreekbaarheid, toegankelijkheid en rechtvaardigheid
- Gebruik toegankelijke taal die uitlegt
- Maak algoritmes, beslisprocessen en bevoegdheidsverdeling begrijpelijk voor burgers
- Positioneer bewoners als medeformuleerders van beleid en visie
- Zorg voor herkenbare aanspreekpunten waar signalen leiden tot actie
- Herdefinieer rechtvaardigheid als meer dan juridische correctheid
- Geef leidinggevend een sleutelrol in het versterken van mensgericht, responsief bestuur

Conclusie

Laakhavens laat zien dat het overheidssysteem niet alleen vastloopt in structuren, maar ook in de manier van communiceren en contact maken.

Hoofdstuk 17: Een integraal bestuur

Wat gebeurt er als niemand verantwoordelijk is voor het geheel?

De overheid bestaat uit verbonden beleidsvelden en bestuurslagen, maar in de praktijk ontbreekt vaak de samenhang, zeker in kwetsbare wijken zoals Laakhavens, waar problemen voortkomen uit de optelsom van beleid rond wonen, zorg, veiligheid en economie. Wat bewoners ervaren als één leefwereld, wordt bestuurlijk opgeknipt. Iedere instantie werkt vanuit een eigen domein, maar niemand overziet het geheel.

Probleem

Er is geen structurele regie op samenhang tussen beleid. Dat leidt tot botsende maatregelen, overbelasting van bewoners, en een gebrek aan afweging van publieke waarden. Bewoners moeten onderhandelen over beleid dat voortkomt uit systeemdruk, terwijl het bestuur verantwoordelijkheid hoort te nemen voor bescherming en evenwicht.

Voorbeeld: Vluchtelingen in Laakhavens

Statushouders worden geplaatst in een wijk die al kwetsbaar is. Nachthoreca, coffeeshops en opvanglocaties bevinden zich in dezelfde omgeving. Zonder afstemming tussen integratie, veiligheid en leefbaarheid raken zowel nieuwkomers als bewoners overbelast.

Dynamiek van belangen

Cirkel	Drijfveren	Positie	Belemmeringen
Bewoners	Leefbaarheid, gezondheid, veiligheid	Weinig macht, hoge urgentie	Beperkte rechtspositie, weinig invloed
Ondernemers	Winst, ontwikkelruimte	Toegang tot bestuur	Spanning tussen markt en publieke waarde
Politiek	Zichtbaarheid, verkiezingsdruk	Formeel hoogste macht	Korte termijn, mediadruk
Ambtelijk apparaat	Uitvoerbaarheid, neutraliteit	Beleidssturend, inhoudelijk onzichtbaar	Verkokering, risico-aversie
Integraal bestuur	Samenhang, publieke afweging	Afwezig in praktijk, essentieel in theorie	Ontbreekt als verbindende kracht

Hoe is het probleem ontstaan

- Beleidsvorming is versnipperd en prestatiegericht
- Geen toetsing op samenhang of stapeling van beleid
- Signalen van bewoners komen zelden structureel terug
- Participatie blijft versnipperd
- Politiek en markt krijgen vaak voorrang boven publieke waarden

Gevolgen

- Beleidsmaatregelen versterken elkaar negatief
- Armoede, onveiligheid en wantrouwen nemen toe
- Bestuur raakt los van de praktijk
- Publieke waarden verdwijnen naar de achtergrond
- Participatie wordt instrumenteel en verliest draagvlak

Reflectievraag

Wat betekent bestuurlijke regie als ze vooral op systemen stuurt, maar niet op gedeelde waarden?

Op weg naar een integraal bestuur

- Benoem een regisseur met mandaat voor samenhang
- Toets beleid op sociale en maatschappelijke effecten
- Maak belangenafwegingen zichtbaar en uitlegbaar
- Richt wijkteams in die beleidsterreinen verbinden
- Gebruik kennis van bewoners actief
- Stimuleer lerend bestuur en toets op publieke waarden
- Stel burgerjury's of ethische commissies in bij gevoelige besluiten

Conclusie

Bestuur zonder samenhang verliest richting en draagvlak. Alleen als bestuurders verantwoordelijkheid nemen voor het geheel, ontstaat er weer ruimte voor vertrouwen, veerkracht en rechtvaardig beleid.

Hoofdstuk 18: Gebiedsontwikkeling en systeemwerking

Wanneer raakt ruimtelijk beleid vervreemd van bewonersbelangen?

Gebiedsontwikkeling bepaalt hoe mensen wonen, bewegen en samenleven. Dit vraagt om samenhang, duidelijke verantwoordelijkheden en betrokkenheid van bewoners. In Laakhavens ontbreekt die samenhang regelmatig. Projecten worden los van elkaar beoordeeld, waardoor hun gezamenlijke impact op leefbaarheid, veiligheid en sociale cohesie onvoldoende wordt meegenomen.

Probleem

In en rond het Central Innovation District (CID) groeit een grootschalige ontwikkeling. Maar terwijl de schaal ambitieus is, ontbreekt een integrale aanpak. Bewoners zien plannen ontstaan, maar missen visie, betrokkenheid en erkenning van de bestaande situatie. Inmiddels ontstaan zorgen over de clustering van functies zoals een nachtclub, coffeeshopboot en geplande opvanglocatie binnen een klein gebied. Bewoners ervaren overlast, voelen zich onveilig in de avonduren en signaleren een toename van criminaliteit en verloedering. Ook parkeerdruk neemt toe, onder andere door bezoekers van winkels die in woonstraten parkeren. Door gelijktijdige werkzaamheden en herroutering in de wijk ontstaat verkeersdruk, die bewoners als chaotisch en onveilig ervaren. De afstemming tussen bouwprojecten en mobiliteitsstromen ontbreekt.

Hoe is het probleem ontstaan?

- Projecten worden gefaseerd uitgevoerd; samenhang en sociale impact blijven onderbelicht
- De focus ligt op kwantiteit (woningen, m²), minder op kwaliteit en leefomgeving
- Bewoners worden vaak pas betrokken na afronding van de planvorming
- Monitoring van sociale effecten ontbreekt of komt te laat
- Veiligheidsgevoel, overlast en mobiliteitsdruk worden onvoldoende meegenomen in ruimtelijke afwegingen

Gevolgen

- Druk op ruimte, mobiliteit en voorzieningen
- Mismatch tussen beleid en beleving
- Afname van vertrouwen in overheid
- Polarisatie tussen bewonersgroepen
- Juridisering van zorgen
- Gemiste kans om gebiedsontwikkeling te verbinden aan sociale samenhang
- Escalatie van leefbaarheidsproblemen in kwetsbare zones
- Verkeersdrukte en herroutering leiden tot chaos en verminderde bereikbaarheid

Reflectievraag

Wat gebeurt er als we bouwen zonder visie op leefbaarheid en menselijke samenhang?

Op weg naar samenhangende gebiedsontwikkeling

- Ontwikkel een integrale leefbaarheidsvisie vóór planvorming
- Toets cumulatieve effecten op bestaande wijken
- Stel duidelijke voorwaarden voor functiemenging
- Benoem een gebiedscoördinator met mandaat
- Communiceer tijdig, begrijpelijk en visueel
- Leg bewonerservaringen structureel vast als kennisbron
- Monitor sociale en ecologische effecten actief
- Koppel vergunningen aan leefbaarheidscriteria

Conclusie

Gebiedsontwikkeling is een kans om de stad te verbeteren, maar werkt alleen als bewoners serieus worden genomen. Zonder visie op leefbaarheid en betrokkenheid van onderop verliezen plannen hun draagvlak.

DEEL IV: Van Lokaal naar Nationaal

In dit deel verschuift het perspectief van wijk naar samenleving. Wat in Laakhavens voelbaar is, speelt zich ook af binnen bredere nationale patronen. In dit deel onderzoeken we hoe lokale knelpunten zich verhouden tot het mensbeeld in beleid, culturele verschuivingen en democratische waarden.

Hoofdstuk 19: Laakhavens als spiegel van Nederland

Wat leren we van deze wijk over de staat van onze democratie?

In Laakhavens lopen bewoners structureel aan tegen ondoorzichtige besluitvorming, schijninspraak en verkokerde beleidsstructuren. Wat hier gebeurt is geen lokaal incident, maar een voorbeeld van bredere patronen in de Nederlandse bestuurscultuur. In de Nederlandse rechtsstaat vormen gemeenten de eerste bestuurslaag. Wat zij niet kunnen, moet door de provincie worden opgepakt, en pas daarna door het Rijk. Deze gelaagde opbouw, zoals Thorbecke het ooit bedoelde, is bedoeld om nabijheid en samenhang te waarborgen. Toch blijkt in de praktijk dat juist het Rijk, waar systeemverantwoordelijkheid ligt, vaak versnipperd opereert. Ministers verdedigen hun eigen domein, terwijl integrale samenwerking uitblijft. Dit versterkt het gevoel van bestuurlijke afstand en verklaart waarom lokale signalen, zoals in Laakhavens, zelden doordringen tot het nationale beleid.

Laakhavens fungeert als spiegel waarin zichtbaar wordt hoe de verhouding tussen overheid en samenleving onder spanning staat.

Probleem

Burgers die zich inzetten voor hun omgeving botsen op een systeem dat gesloten, versnipperd en hiërarchisch is georganiseerd. Besluitvorming blijkt vaak gestuurd door politieke of economische belangen die zwaarder wegen dan democratische inspraak en maatschappelijke signalen. Deze spanning is niet beperkt tot Laakhavens, ook landelijke programma's en aanpakken vertonen hetzelfde patroon.

Hoe is het probleem ontstaan

- De bestuurlijke gelaagdheid van de rechtsstaat leidt tot versnippering van verantwoordelijkheden: gemeenten zijn de eerste bestuurslaag, maar missen vaak middelen of mandaat; provincies en Rijk vullen aan, maar werken niet altijd samenhangend
- Collegiaal bestuur op gemeentelijk niveau bevordert samenhang, terwijl ministeriële verantwoordelijkheid op rijksniveau juist versnippering versterkt
- Beleidsvorming vindt plaats in netwerken van bestuur, ambtelijk apparaat en marktpartijen
- Beleidsdomeinen opereren los van elkaar, zonder structurele afstemming
- Informatievoorziening is versnipperd en onvolledig
- Burgers hebben geen toegang tot afwegingen achter besluiten
- Er ontbreekt een norm voor transparantie en gedeelde verantwoording

Gevolgen

- Vertrouwen in participatie en beleid neemt af
- Signalen van bewoners worden geïnterpreteerd als 'activisme' of 'tegenwerking'

- Burgers voelen zich gedwongen om buiten het systeem invloed uit te oefenen
- Beleid sluit onvoldoende aan op maatschappelijke waarden
- Transparantie, legitimiteit en draagvlak brokkelen af
- Democratische instituties verliezen geloofwaardigheid — lokaal én landelijk

Reflectievraag

Wat zegt het over onze democratie als burgers vooral symbolisch mogen meepraten, terwijl besluitvorming gestuurd wordt door belangen die buiten hun bereik liggen?

Op weg naar gedeelde democratie

- Publiceer niet alleen besluiten, maar ook de afwegingen, belangen en dilemma's erachter
- Verbind beleidsdomeinen en leg verantwoordelijkheden transparant vast
- Maak openheid een wettelijke én culturele norm
- Erken signalen van bewoners als systeemfeedback
- Ontwikkel responsief bestuur: geef openheid van zaken en pas beleid aan op maatschappelijke realiteit

Conclusie

Laakhavens laat zien hoe lokale ervaringen een spiegel vormen van bredere bestuurspraktijken. Steeds vaker raken burgers betrokken bij beleid, maar blijven zij uitgesloten van daadwerkelijke invloed.

Hoofdstuk 20: Vluchtelingen en de samenleving

Hoe gaan we om met nieuwkomers en wat zegt dat over onszelf?

De geplande opvanglocatie voor vluchtelingen in Laakhavens is meer dan een ruimtelijke ingreep. Ze raakt aan meerdere knelpunten: bestuurlijke onduidelijkheid, gebrek aan participatie, beperkte samenhang tussen functies en het uitblijven van perspectief voor nieuwkomers.

Probleem

Vluchtelingen worden benaderd als logistiek vraagstuk in plaats van als menswaardige, maatschappelijke opdracht. Er is weinig aandacht voor integratie, perspectief en wederkerigheid, waardoor nieuwkomers buiten beeld raken, ondanks hun talenten en bereidheid om bij te dragen.

Hoe is het probleem ontstaan?

- Vluchtelingenbeleid wordt gestuurd vanuit beheersing en opvang, niet vanuit burgerschap
- Nieuwkomers worden gezien als 'last', niet als toekomstige medeburgers
- Gemeenten worstelen met draagvlak en richten zich op tijdelijke oplossingen buiten het zicht
- Inburgering, onderwijs en integratie zijn ondergefinancierd of vertraagd
- De politiek gebruikt migratie soms als retorisch strijdpunt in plaats van als gezamenlijke opgave

Gevolgen

- Sociale isolatie en een gevoel van afwijzing
- Talenten blijven onbenut: zorgverleners, leraren en vakmensen zonder perspectief
- Deelname aan samenleving wordt vertraagd of verhinderd
- Afstand en onbegrip groeien tussen groepen
- Sociale cohesie neemt af
- Frustratie ontstaat bij nieuwkomers én bewoners die geen verbetering zien
- Het migratiedebat verhardt, terwijl oplossingen uitblijven

Reflectievraag

Wat zegt het over onze samenleving als we mensen die veiligheid zoeken blijven behandelen als tijdelijke gasten, terwijl zij onze burens, collega's en zorgverleners van morgen zijn?

Op weg naar wederzijdse deelname

- Richt opvang en huisvesting zo in dat participatie vanaf dag één mogelijk is: taal, werk, onderwijs en contact met de wijk
- Investeer in langdurige begeleiding in plaats van tijdelijke afscherming
- Zie vluchtelingen als mede-opbouwers, niet als kostenposten
- Maak ruimte voor hun talenten en inzet in zorg, onderwijs en vakmanschap
- Stimuleer ontmoeting tussen nieuwkomers en bewoners, ook buiten formele trajecten
- Betrek vluchtelingen actief bij beleid dat over hen gaat: geen participatie zonder vertegenwoordiging

Conclusie

De manier waarop we omgaan met nieuwkomers is een spiegel van onze waarden.

Kiezen we voor menselijke waardigheid, solidariteit en gedeelde toekomst of voor afscherming, uitstel en uitsluiting? Vluchtelingen zijn geen uitzondering op onze democratie, maar maken er deel van uit. Wie hen ziet als volwaardige burgers in wording, werkt aan een samenleving die niet alleen humaan is, maar ook veerkrachtig en rechtvaardig voor iedereen.

Hoofdstuk 21: Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen en woningnood

Wat betekent MVO als leegstand blijft bestaan en woningnood oploopt?

Nederland kampt met woningnood, terwijl duizenden vierkante meters bedrijfsruimte leegstaan, ook in steden als Den Haag. Dit botst met de publieke uitingen van bedrijven en vastgoedeigenaren die zich profileren als 'maatschappelijk verantwoord' ondernemen.

Probleem

In Laakhavens staan diverse bedrijfspanden leeg of halfleeg, terwijl kwetsbare locaties worden benut voor tijdelijke woonoplossingen zoals containerwoningen of opvang. Bewoners ervaren dit als oneerlijk: beschikbare ruimte blijft ongebruikt, terwijl druk op hun wijk toeneemt.

Hoe is dit probleem ontstaan?

- Geen wettelijke plicht tot maatschappelijk gebruik van leegstaand vastgoed
- Gebrek aan regels of prikkels om maatschappelijke inzet te bevorderen

Gevolgen

- Mismatch tussen woningvraag en vastgoedaanbod
- Vertrouwen in overheid én markt neemt af
- Kwetsbare wijken raken overbelast
- MVO verliest geloofwaardigheid

Reflectievraag

Wat betekent maatschappelijk verantwoord ondernemen als beschikbare ruimte niet wordt ingezet terwijl mensen geen woning hebben?

Op weg naar maatschappelijk verantwoord vastgoedbeheer

- MVO-toets voor vastgoedprojecten: toets op sociale inzet en wijkimpact
- Leegstandsnorm: na X maanden verplichte tijdelijke beschikbaarstelling
- Transparantie: publiek overzicht van leegstand en eigenaar per wijk
- MVO-certificering: gekoppeld aan concrete bijdrage aan huisvesting
- Stimulansen: fiscale voordelen, erkenning en versnelde procedures voor sociaal gebruik

Conclusie

Woningnood en leegstand kunnen niet los van elkaar worden gezien. MVO krijgt pas waarde als verantwoordelijkheid zichtbaar wordt gemaakt in daden. Wie ruimte heeft, draagt ook verantwoordelijkheid voor het gebruik ervan, in het belang van de stad en haar bewoners.

Hoofdstuk 22: De waarde van de mens

Wat gebeurt er met een samenleving waarin de mens niet langer centraal staat?

In een tijd van digitalisering, prestatiedruk en systeemdenken rijst de vraag: Wat is de plaats van de mens binnen het beleid, het bestuur en onze publieke instituties? Als menselijke waardigheid niet langer leidend is, maar ondergeschikt raakt aan efficiëntie, data en rendement, dreigt vervreemding, zowel in beleid als in het dagelijks leven. De omgang met kwetsbare groepen, laat zien hoe systemen soms functioneren zonder menselijk gezicht. Maar dit gaat breder: zorg, onderwijs, participatie en bestuur raken steeds vaker doordrenkt van meetbaarheid, terwijl aandacht, zingeving en erkenning naar de achtergrond verdwijnen. Niet alleen het beleid, maar ook het publieke gesprek lijkt te verschrallen.

Probleem

Beleid en instituties zijn steeds meer gericht op efficiëntie en meetbaarheid, en steeds minder op erkenning van menselijkheid. Daardoor raken mensen vervreemd van systemen die hen zouden moeten beschermen of ondersteunen.

Hoe is het probleem ontstaan?

1. Meetbaarheid is leidend geworden: cijfers bepalen legitimiteit.
2. Democratische invloed hangt af van bezit, netwerk en systeemkennis.
3. Zorg en onderwijs richten zich op resultaten, niet op ervaring.
4. Informele zorg en sociale inzet krijgen weinig erkenning.
5. Morele, culturele en emotionele vorming zijn verwaarloosd.
6. Technologie wordt ingezet zonder expliciete waardenafweging.

Gevolgen

- Mensen voelen zich herleid tot kostenpost, klant of datapunt.
- Er ontstaat afstand tussen systemen en menselijke ervaring.
- Zingeving, empathie en gemeenschap verdwijnen uit het publieke domein.
- Vertrouwen in politiek en beleid neemt af.
- Armoede wordt ook emotioneel en relationeel.
- Jongeren worstelen met identiteit, veerkracht en mentale balans.
- Morele waarden worden instrumenteel gemaakt in plaats van richtinggevend.

Reflectievraag

Wat zegt het over een samenleving als mensen worden beoordeeld op rendement in plaats van op menselijkheid?

Op weg naar een waardengedreven samenleving

- Stel menselijke waardigheid centraal in alle beleidsterreinen.
- Erken en waardeer informele zorg, vrijwilligerswerk en onderlinge solidariteit.
- Integreer waarden naast cijfers in besluitvorming en verantwoording.
- Toets technologische innovaties op menselijkheid en sociale impact.
- Bevorder empathie, zingeving en moreel leiderschap in onderwijs en bestuur.
- Stimuleer basisvaardigheden zoals luisteren, reflecteren en samenwerken.
- Gun ruimte voor traagheid in processen waar aandacht en zorg nodig zijn.
- Zet dialoog, debat en diversiteit in als fundament van democratie.
- Beschouw verschil niet als risico, maar als bron van gemeenschap.
- Herstel de balans tussen systeemkennis en menselijke verhalen.

Conclusie

Wanneer systemen belangrijker worden dan de mensen die zij dienen, verliest beleid zijn morele anker. Een samenleving die haar menselijkheid uit het oog verliest, loopt vast in haar eigen fundament. Niet bezit of technologie, maar de mens is onze grootste rijkdom.

Hoofdstuk 23: De zevende macht

Hoe burgers verandering brengen wanneer het systeem tekortschiet

Als menselijke waardigheid onder druk staat en formele wegen vastlopen, ontstaat een kracht van onderop: betrokken burgers, collectieven en maatschappelijke organisaties en netwerken die bouwen aan publieke waarde, daar waar het beleid vastloopt. Zij vormen de zevende macht die buiten het systeem handelend, de wereld verbeteren.

Probleem

Onze democratie steunt formeel op drie pijlers: 1. **Wetgeving**, 2. **Uitvoering** en 3. **Rechtspraak**
In de praktijk zijn drie aanvullende invloedssferen bijgekomen:

4. **Ambtelijke macht**: beleid, uitvoering en systeemlogica
5. **Externe macht**: lobby, adviesbureaus en media
6. **Toezichthoudende macht**: ombudsmensen, inspecties en rekenkamers

Samen vormen deze zes machten een complex en formeel bouwwerk. Maar wanneer dit systeem vastloopt, ontstaat ruimte voor een informele tegenmacht van onderop die de rechtsstaat probeert te herstellen waar instituties tekortschieten.

Hoe is de zevende macht ontstaan

Omdat de zes machten onvoldoende bescherming bieden, is de zevende macht ontstaan. Dit is een netwerk van burgers, collectieven, ervaringsdeskundigen, en onderzoeksgroepen en zij documenteren knelpunten, doen eigen onderzoek, stellen alternatieven voor en bouwen bruggen tussen praktijk en beleid. Haar opkomst is een gevolg van een systeem dat vastloopt.

In een samenleving waarin burgers vooral worden aangemoedigd om hun eigen belang te verdedigen, groeit het risico dat het gemeenschappelijke uit beeld raakt. De zevende macht laat zien dat echte verandering ontstaat wanneer mensen niet alleen handelen uit frustratie, maar ook vanuit gedeelde verantwoordelijkheid en vanuit goede intentie, met zorg voor elkaar, voor de leefomgeving en voor het algemeen belang.

Gevolgen

- Druk van onderop neemt toe, maar wordt nog zelden beleidsmatig verbonden
- Parallele werkelijkheden ontstaan: formele processen vs. informele netwerken
- Vertrouwen in systeem neemt af, vertrouwen in elkaar groeit
- Zeggenschap verschuift naar de straat, maar blijft buiten beleid
- Bescherming van publieke waarden wordt van onderop georganiseerd

Reflectievragen

Wat zegt het over onze democratie als bescherming van het algemeen belang vaker ontstaat buiten het systeem dan binnen het systeem?

Op weg naar erkenning en samenwerking

- Erken de zevende macht als legitieme kracht in publieke besluitvorming
- Richt structurele samenwerking in tussen burgergroepen en gemeentelijke afdelingen
- Veranker burgeronderzoek en ervaringskennis in beleidstrajecten
- Introduceer een publieke morele toets op beleid, naast juridische en financiële criteria
- Versterk toezichthouders met het mandaat om in te grijpen bij systeemfalen
- Faciliteer onafhankelijke burgerplatforms waar signalen en oplossingen samenkomen

Conclusie

Waar zes machten elkaar neutraliseren of stilvallen, ontstaat ruimte voor de Zevende Macht: betrokken, horizontaal en oplossingsgericht ten behoeve van het algemeen belang.

Hoofdstuk 24: De vertekenende verkiezingsstem

Waarom stemmen niet altijd leidt tot invloed

In een representatieve democratie stemmen burgers op partijen. Na verkiezingen ontstaan coalities, compromissen en beleidskeuzes die niet altijd aansluiten op de behoefte van burgers. Hierdoor ontstaat een kloof tussen de verwachting van burgers en de werkelijke uitvoering. Wanneer burgers wel meedoen maar zich niet terugzien in beleid, raakt het vertrouwen in de democratie beschadigd.

Probleem

Stemmen geeft formeel invloed op de samenstelling van het bestuur, maar niet op de inhoud van elk beleidsbesluit. Burgers stemmen op een partijprogramma, maar hebben geen zeggenschap over welke plannen uiteindelijk worden uitgevoerd, geschrapt of gewijzigd.

Hoe is dit probleem ontstaan?

- Kiesstelsel is gericht op partijen, niet op afzonderlijke beleidsmaatregelen
- Coalitieonderhandelingen zijn gesloten processen, buiten zicht van burgers
- Compromissen overschrijven oorspronkelijke partijstandpunten
- Besluiten worden later gemaakt, zonder terugkoppeling naar de kiezer
- Parlementaire controle bestaat, maar is beperkt bij coalitieakkoorden
- Politieke verantwoordelijkheid is verspreid over fracties, ministeries en ambtenaren
- Burgers hebben weinig formele instrumenten om plannen tegen te houden

Gevolgen

- Burgers voelen zich slechts deels vertegenwoordigd, ook als hun partij wint
- Democratisch mandaat wordt door onderhandelingen afgezwakt of vervormd
- Stemmen wordt ervaren als verplichting zonder echte keuzevrijheid
- Wantrouwen groeit richting partijen en politieke besluitvorming
- Nieuwe initiatieven ontstaan buiten het systeem: burgercollectieven, petitie, demonstraties
- Parlementaire democratie wordt aangevuld door informele tegenmacht, maar zonder mandaat

Reflectievraag

Wat betekent representatie, als je wel mag stemmen, maar je nauwelijks invloed hebt op wat je stem in de praktijk betekent?

Op weg naar betekenisvolle vertegenwoordiging

- Geef burgers inzicht in welke plannen wél en níet worden uitgevoerd na verkiezingen
- Verplicht publieke terugkoppeling bij coalitieonderhandelingen
- Laat kiezers stemmen op beleidsprioriteiten naast partijvoorkeur
- Stimuleer publieke stemmomente bij ingrijpende beleidskeuzes
- Richt burgerjury's en burgerraden in met formeel adviesrecht
- Leg vast hoe vertegenwoordigers omgaan met tegenstemmen binnen hun achterban
- Ontwikkel transparante formats voor beleidsverantwoording na verkiezingen
- Veranker regelmatige burgerdialoog in parlementair werk

Conclusie

Stemmen geeft formeel invloed, maar zegt weinig over wat er na de verkiezingen gebeurt. Als kiezers zich niet herkennen in beleid, verliest de democratie aan geloofwaardigheid. Betekenisvolle vertegenwoordiging vraagt om meer dan stemmen alleen. Het vraagt om transparantie, terugkoppeling en blijvende betrokkenheid.

DEEL V: Aanbevelingen en Afsluiting

Na analyse van ervaringen, knelpunten en systeemstructuren is de vraag: wat nu?

In dit laatste deel worden de rode draden gebundeld tot concrete aanbevelingen voor een rechtvaardiger, transparanter en menselijker overheid. De voorstellen zijn niet vrijblijvend en gericht op bestuurders, ambtenaren, professionals én bewoners als gedeelde dragers van verandering. De handreiking eindigt met een uitnodiging om de lessen uit Laakhavens te vertalen naar structurele verbeteringen in beleid en democratische vernieuwing en als begin van een andere bestuurspraktijk.

Hoofdstuk 25: Bouwstenen voor bewonersmacht

Hoe kunnen bewoners collectieve invloed herwinnen, ondanks structurele uitsluiting?

De concrete bouwstenen in dit hoofdstuk zijn bedoeld als handvatten voor mensen die het verschil willen maken.

25.1 Bewonersmacht begint met organisatie

Individuele stemmen kunnen worden genegeerd, maar gezamenlijke actie heeft impact.

Voorbeelden van bewonersorganisatie:

- **Bewonerscollectieven:** informele netwerken die acties coördineren en kennis delen
- **VvE-werkgroepen:** bewoners die samen vergaderingen voorbereiden of informatie opvragen
- **Formele verenigingen:** zoals huurdersverenigingen of wooncoöperaties met juridische status
- **Digitale platforms:** groepsapps, mailinglijsten of dashboards om besluiten en klachten te documenteren

25.2 Strategische partnerschappen

Bewoners staan sterker met partners die juridische, organisatorische of inhoudelijke ondersteuning bieden:

- **Stichting !WOON (Amsterdam):** biedt juridisch advies, training en begeleiding voor huurders én VvE-leden
- **De Woonbond:** landelijke belangenorganisatie voor huurders met expertise in beleidsbeïnvloeding

- **Huurteams (o.a. Utrecht, Rotterdam):** ondersteunen bij bezwaarprocedures en onderhoudskwesties
- **Juridisch Loket / Rechtwijzer:** bijstand bij geschillen met gemeente, ontwikkelaars of verhuurders
- **Sociaal werk en opbouwwerk:** versterkt gemeenschapsvorming en ondersteunt participatie

25.3 Tactieken voor invloed

Andere mogelijkheden om druk uit te oefenen:

- **Gebruik VvE-reglementen:** verwijst naar transparantiebepalingen en dien wijzigingsvoorstellen in
- **Juridisering als pressiemiddel:** Woo-verzoeken, bezwaren en klachtenprocedures
- **Publieke druk:** via media, petitie of bewonersbijeenkomsten
- **Data en bewijsvoering:** geluidsmetingen, logboeken, notulen of beeldmateriaal kunnen overtuigen

25.4 Inspirerende voorbeelden uit andere steden

- **Amsterdam (!WOON):** trainingen voor VvE-besturen versterken kennis en slagkracht van bewoners
- **Gent (België):** een VvE-ombudsdienst bemiddelt onafhankelijk bij bewonersconflicten
- **Zürich (Zwitserland):** wooncoöperaties zonder winstoogmerk beheren hun eigen complexen

25.5 Bewonerswijsheid als fundament

Bewonersmacht begint niet alleen met organisatie, maar ook met kennis. Veel mensen weten niet hoe besluitvorming werkt, welke rechten ze hebben, of hoe ze invloed kunnen uitoefenen. Zeker in aandachtswijken is die kennis ongelijk verdeeld. Daarom is het versterken van *bewonerswijsheid* cruciaal: het vermogen om je thuis te voelen in de rechtsstaat, om het systeem te begrijpen en te benutten. Dat vraagt om toegankelijke informatie, juridische educatie, en ondersteuning bij het lezen van beleid, het indienen van Woo-verzoeken of het voeren van bezwaarprocedures. Maar ook om het delen van ervaringskennis tussen bewoners: wat werkt, wat niet, en hoe je samen sterker staat.

25.6 Realistische voorwaarden

Bewonersmacht vraagt meer dan alleen motivatie. In aandachtswijken is betrokkenheid vaak complex:

- Tijd en energie zijn schaars zeker bij bestaansonzekerheid of mantelzorg
- Kennis over rechten en structuren is ongelijk verdeeld
- Stress en overbelasting verminderen de ruimte om langdurig betrokken te blijven
- Institutioneel wantrouwen maakt samenwerking extra beladen
- Kennis van rechten, procedures en besluitvorming is een voorwaarde voor invloed, maar die kennis is ongelijk verdeeld en moet actief worden versterkt

Daarom is actieve ondersteuning cruciaal: niet iedereen wil of kan vooroplopen en dat hoeft ook niet. Wat wél nodig is: drempels verlagen, ruimte creëren en bewoners zelf laten kiezen hoe en wanneer ze betrokken willen zijn.

Conclusie

Bewonersmacht vraagt niet alleen om ruimte en organisatie, maar ook om kennisdeling en rechtsstatelijke oriëntatie. Een democratie werkt pas echt als mensen weten hoe ze hun stem kunnen laten gelden en als die stem ook wordt gehoord.

Hoofdstuk 26: Conclusie en aanbevelingen

Herstel van vertrouwen vraagt om systeemvernieuwing, transparantie en menselijke maat

26.1 De kern van het probleem

De samenleving is verbonden, maar het systeem is versnipperd. Mensen ervaren hun leefwereld als één geheel, maar de overheid, politiek en instanties opereren in gescheiden domeinen. Er is geen samenhang tussen systemen, waardoor signalen verloren gaan, verantwoordelijkheden verschuiven en niemand zich echt aangesproken voelt. In combinatie met een gebrek aan transparantie zorgt dit voor een groeiende afstand tussen beleid en beleving.

26.2 De VvE als spiegel van het democratisch systeem

Wat zich afspeelt binnen een Vereniging van Eigenaren, zoals beperkte zeggenschap, afhankelijke rollen, en gebrekkige informatie weerspiegelt bredere patronen in politiek en bestuur. Ook op gemeentelijk en landelijk niveau ervaren mensen dat verantwoordelijkheden formeel belegd zijn, maar dat werkelijke invloed ontbreekt. Formeel klopt het systeem, maar inhoudelijk stinkt het. Dit vraagt om nieuwe vormen van democratie die verbinden, betrekken en erkennen.

26.3 De kernvraag: Voor wie werkt het systeem nog?

Dit rapport laat zien dat het overheidssysteem vastloopt, vooral in kwetsbare gebieden. Niet omdat mensen niet willen meedoen, maar omdat het systeem hen onvoldoende ziet, hoort en serieus neemt. Beleid verdwijnt vaak in structuren, terwijl bewoners nabijheid en duidelijkheid zoeken. Herstel begint met de vraag: voor wie werkt het systeem eigenlijk nog en wie wordt structureel overgeslagen?

26.4 Zeven tekenen van systeemslijtage

1. Zeggenschap verdwijnt achter participatielabels zonder echte invloed
2. Besluiten ontstaan in informele coalities, buiten bewoners om
3. Digitale systemen sturen beleid, maar sluiten kwetsbare groepen uit
4. Toegang tot recht is kostbaar en complex; toezicht vrijblijvend
5. Beleidslogica overheerst menselijke ervaring
6. Verantwoordelijkheid is versnipperd, niemand is aanspreekbaar
7. Vertrouwen verdwijnt, bewoners herkennen zich niet in beleid

26.5 Transparantie als voorwaarde

Welke oplossing ook wordt aangedragen om de relatie tussen politiek, overheid en burger te herstellen - of het nu gaat om burgerparticipatie, wijkraden of nieuwe overlegvormen - zonder transparantie zal elke vernieuwing stranden, omdat mensen het zicht missen op wat er werkelijk speelt. Transparantie is een essentiële voorwaarde voor vertrouwen, betrokkenheid en herkenning van het algemeen belang.

26.6 De zevende macht en het plafond van gesloten systemen

Wanneer de samenleving zelf tot beweging komt, ontstaat de zevende macht uit maatschappelijke noodzaak. Maar wanneer die macht stuit op gesloten systemen, weigering tot transparantie en het uitblijven van erkenning, verandert inspraak in weerstand. De vraag is dan niet óf er verandering komt, maar op welke manier: via dialoog of via breuk.

26.7 De noodzaak van een nieuw politiek kompas

Besluitvorming raakt vervreemd van bewoners. Participatie leidt zelden tot invloed, en het algemeen belang krijgt geen herkenbare stem. Politiek, overheid, bedrijven en belangenorganisaties zijn sterk verweven, waardoor verbinding vaker knelpunt is dan kracht. Er is behoefte aan een nieuw politiek model dat ruimte biedt voor betrokkenheid, zeggenschap en betekenisvolle besluitvorming. Dat vraagt om onafhankelijk, wijs en verbindend leiderschap.

26.8 Cultuurverandering: van debat naar dialoog

Naast systeemvernieuwing en transparantie is ook een diepgaande cultuurverandering nodig. Bewoners, ambtenaren en politici voelen zich niet altijd vrij om hun mening te uiten. Verschil van inzicht wordt vaak ervaren als conflict, waardoor het publieke debat polariseert in plaats van verbindt. Democratie is niet alleen een systeem van stemmen en besluiten, maar ook een praktijk van luisteren, erkennen en samen bouwen aan de toekomst.

Reflectievragen

Welke vorm van gezag is nodig als het algemeen belang geen stem heeft? Wat zegt het over onze democratie dat mensen zich meer gehoord voelen buiten dan binnen het systeem?

Aanbevelingen voor een rechtvaardige, transparante en toegankelijke overheid

A. Beleid en besluitvorming

- Ontwerp beleid op maatschappelijke waarde, niet alleen rendement
- Voer ethische en sociale toetsen in
- Publiceer belangenafwegingen en verantwoording
- Verspreid overlast en risico's evenwichtig over de stad

B. Transparantie en toegankelijkheid

- Vertaal beleid naar begrijpelijke taal en visuals
- Ontwikkel burgerportalen over eigendom en besluitvorming
- Maak algoritmisch bestuur toetsbaar

C. Toezicht en juridische gelijkheid

- Versterk toezichthouders met ingrijpbevoegdheden
- Richt laagdrempelige geschillenloketten in
- Zorg voor opvolging bij inspectierapporten

D. Participatie en zeggenschap

- Betrek bewoners vroegtijdig en verbind participatie aan besluiten
- Richt bewonersjury's met advies- of instemmingsrecht op
- Geef wijkambtenaren mandaat voor beleidsvertaling

E. Menselijke maat en systeemverantwoordelijkheid

- Erken dat problemen uit systeemlogica voortkomen
- Stimuleer samenwerking tussen beleid, uitvoering en samenleving
- Geef ruimte voor menselijk oordeel en maatwerk

Slotconclusie

Vertrouwen in onze samenleving herstelt alleen als het systeem open, transparant en mensgericht wordt. Dit vraagt gezamenlijke inzet van overheid, bewoners en maatschappelijke partners. Alleen samen kunnen we een democratie bouwen die écht werkt voor iedereen, niet alleen als kiezer, maar als mede-ontwerper van een rechtvaardige samenleving.

Slotwoord: de kracht van het fundament

Hoe komen burgers, overheid en politiek nader tot elkaar?

Onze samenleving lijkt op een piramide. Lagen van bestuur, zorg, recht en onderwijs rusten op een fundament van democratische waarden. Maar dit fundament vergt onderhoud. Zolang het niet wordt versterkt, bouwen we op losse stenen en blijft het geheel wankel. Uiteindelijk raakt dit ons allemaal, omdat we allemaal een onderdeel vormen van hetzelfde geheel.

We beseffen dat veel uitdagingen voortkomen uit systemen die in de loop van de tijd zo gegroeid zijn. Wanneer overheid en burgers elkaar met openheid en vertrouwen tegemoet treden, ontstaat ruimte voor creativiteit, gezamenlijke oplossingen en wederzijds begrip. Deze handreiking is een uitnodiging om samen het gesprek te voeren en samen een sterk fundament tot stand te brengen ten behoeve van het algemeen belang.

Want of je nu ambtenaar bent, politicus, zorgverlener, ondernemer, raadslid of bewoner, we zijn allemaal burgers, en dus mededragers van dat fundament.

Reflectievraag:

Hoe kunnen we als burgers niet alleen opkomen voor onszelf, maar ook bijdragen aan een samenleving die werkt voor iedereen?

Voor vragen, aanvullingen of samenwerking: neem contact op via info@nieuwlaakhaven.com

Dankwoord

Dank aan allen die hebben meegedacht, tegengesproken, aangevuld en uitgedaagd.

Met dank aan de Vereniging van Eigenaren van ons wooncomplex, het bestuur, de beheerder, de grooteigenaar en projectontwikkelaar, en vooral aan de bewoners van Laakhavens. Veel dank ook voor de samenwerking met de gemeente Den Haag en de raadsleden. Door gesprekken met organisaties, professionals en burgers kreeg ik zicht op wat zich op landelijk niveau afspeelt.

Bijzondere dank aan Guido Rijnja.

Soms ontstaan waardevolle inzichten juist door frictie en het ontbreken van gemakkelijke antwoorden. Deze publicatie is daar een uitdrukking van: een uitnodiging tot reflectie en gezamenlijke hervorming.

Feiten en bronnen

- [Omgevingswet](#) (Stb. 2016, 156)
- [Wet open overheid](#) (Woo).
- [Gemeentewet](#).
- [Algemene wet bestuursrecht](#) (Awb).
- [Leegstandwet](#)
- [Participatiegids](#) (2022). Gemeente Den Haag
- [Handboek Samenwerking met de Stad](#). Gemeente Den Haag
- [Omgevingsvisie Den Haag 2050](#). Gemeente Den Haag
- [Milieueffectrapport Central Innovation District](#). Gemeente Den Haag
- [Deelrapport gezondheid en leefbaarheid](#) - Commissie MER. Gemeente Den Haag
- [NRD Verheeskade I en II](#). Gemeente Den Haag
- [PUK Verheeskade 187-197](#). Gemeente Den Haag
- [Parkeren in een leefbare en bereikbare stad](#). Gemeente Den Haag
- [Artikel: Deze nieuwe plannen moeten Laak schoner, veiliger en leefbaarder maken](#)
- [Wijkagenda Laakhavens](#). Gemeente Den Haag
- [Uitvoeringsplan Laakhavens 2023-2027](#). Gemeente Den Haag
- [Adviesrapport Vertrouwen op democratie](#). Raad voor het Openbaar Bestuur (2010)
- [Jaarverslag 2024](#). Raad van State.
- [Advies inzake ministeriële verantwoordelijkheid](#). Raad van State (2020)
- [Adviesrapport Dwars door de Orde](#). Arre Zuurmond (2025).
- [Systeemverantwoordelijkheid in de fysieke leefomgeving](#). RLI (2016)
- [De drie arena's van de systeemverantwoordelijkheid](#). Platform O (2017)
- [Adviesrapport Aandacht voor media](#). WRR (2024)
- [Adviesrapport Openbaarheid is een werkwoord](#). Adviescollege Openbaarheid (2024)
- [Open voor iedereen. Actieplan Open Overheid 2023-2027](#).
- [Artikel : Werken vanuit de leefwereld van bewoners](#). Movisie.
- [Artikel : Digitale Burgerbetrokkenheid in Nederland](#). Movisie
- [Deep Democracy](#). Besluitvorming met waardering voor verschil.
- [Omgaan met onvrede](#). NSOB (2017)
- [De som en de delen](#). NSOB (2016)
- [De we-doen-het-samenleving](#). Burgerinitiatieven.
- [Openbaar Bestuur en het Ambtelijk Apparaat](#). CAOP
- [Jaarverslag 2020](#). Ombudsman
- [Artikel : Wethouders en burgemeesters hebben teveel macht](#). Rijnmond.
- [Blog : Verschillen tussen coalitie en oppositie in overlegpraktijken raadsleden](#). Nederlandse Vereniging voor Raadsleden (2025)
- [Onderzoeksrapport Een sterke raad](#). Nederlandse Vereniging voor Raadsleden (2024)
- [Controle door raadsleden](#). Maastricht University (2021)
- [Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen](#). RVO
- [De woningnood in Nederland](#). CW Opinie (2024)

Bijlagen

1. Overzicht Handreikingen

- a. [Handreiking 2021-2023 \(Deel I\)](#) : analyse van knelpunten in wijk en wooncomplex
- b. [Handreiking 2024 \(Deel II\)](#) : Evaluatie Deel I en reflectie op democratisch systeem

2. Overzicht ingediende Zienswijzen 2025

- a. [Zienswijze op concept-verkeersnetwerk CID–Binckhorst](#)
- b. [Zienswijze NRD Laakhavens](#)

3. Opvanglocatie

- a. Gemeente Den Haag [Uitnodiging bijeenkomst opvanglocatie](#)
- b. Gemeente Den Haag [Besluit opvanglocatie](#)
- c. Bewoners [Vragen inzake opvanglocatie](#)
- d. Bewoners [Woo-verzoek opvanglocatie](#)
- e. Gemeente Den Haag [Uitnodiging preciseringsgesprek](#)
- f. Bewoners [preciseringsgesprek \(1\)](#)
- g. Bewoners [preciseringsgesprek \(2\)](#)
- h. Gemeente Den Haag, openbaar gemaakte stukken: *volgt nog*

4. Nachtvisie en nachtclub, vergunningen

- a. Bewoners [Bezwaar vergunningen](#)
- b. Gemeente Den Haag [exploitatievergunning verleend](#)
- c. Gemeente Den Haag [Pleitnota](#)
- d. Mailcorrespondentie inzake [Nachtvisie](#)
- e. Mailcorrespondentie inzake [Locatiescan Nachtvisie](#)

5. Verkeersdoorstroming Calandstraat

- a. [Mailcorrespondentie](#) uit 2021
- b. Bewoners [Woo-verzoek Verkeersdoorstroming Calandstraat](#)
- c. Gemeente Den Haag, openbaar gemaakte stukken : <https://woo.denhaag.nl/wob-verzoek/2023-234796-woo-wijziging-verkeersdoorstroming-calandstraat-vanaf-jaar-2005-tot-2023/>

6. Containerwoningen

- a. Bewoners [Woo-verzoek containerwoningen](#)
- b. Gemeente Den Haag: openbaar gemaakte stukken: <https://woo.denhaag.nl/wob-verzoek/2023-225855-woo-inzake-bouw-tijdelijke-containerwoningen-leegwaterplein/>

7. Sociale veiligheid Laakhavens

- a. Bewoners [Woo-verzoek sociale veiligheid](#)
- b. Gemeente Den Haag: openbaar gemaakte stukken : [2024-271978-WOO-inzake sociale veiligheid binnen gebied Verheeskade, Lobattostraat, Lulofsstraat, Van der Kunststraat en Theodor Stangstraat - WOO-verzoeken Den Haag](#)

8. Wijkberaad Laakhavens

- a. Bewoners [Woo-verzoek Wijkberaad Laakhavens](#)
- b. Gemeente Den Haag: openbaar gemaakte stukken: *volgt nog*

9. Gemeentelijke Ombudsman: [mailcorrespondentie](#)
10. Stadsdeelkantoor Laakhavens: [mailcorrespondentie](#)
11. Vragen aan College Burgemeester en Wethouders
- a. [Doen we nog mee in Laakhavens](#)
 - b. [Hou van Laakhavens, maak Den Haag mooier](#)